

Güven, S. (2014). Türkiye’de sağlık sosyolojisi çalışmaları, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.127-153

Türkiye’de Sağlık Sosyolojisi Çalışmaları

Seda Güven*

Özet: Bu makalenin teması Türkiye’de sağlık sosyolojisinin gelişimini ve bu alanda yapılan çalışmaları değerlendirmektir. Söz konusu temanın keskin biçimde belirlenmesi açısından önce sağlık sosyolojisinin içeriği genel çerçevesiyle ortaya konularak, alanın sosyolojinin bir alt disiplini olarak doğuşu ele alınmıştır. Bu bölümün ardından sağlık sosyolojisinin gelişiminde önemli aşamalar konu edilerek, bu alanda yürütülen ilk çalışmalara değinilmiştir. Dünyada sağlık sosyolojine yönelik ilginin tarihsel bir dökümünü içeren bu bölümün ardından Türkiye’ye geçilmiştir. Türkiye’de sağlık sosyolojisi çalışmalarının kapsamı ise iki temel başlık altında incelenmiştir. İlk başlık altında sağlık sosyolojisinin Türkiye’deki durumu kitap ve makale düzeyindeki çalışmalar üzerinden değerlendirilmiştir. İkinci başlık altında ise alanın sosyoloji bölüm müfredatları ve tez çalışmalarında ne ölçüde yer aldığı aracılığıyla akademide konu edilişi incelenmiştir. Bütün bu verilerin ardından çalışmanın sonuç bölümü olarak Türkiye’de sağlık sosyolojisinin durumuna ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Sağlık Sosyolojisi, Türkiye’de Sağlık Sosyolojisi, Sağlık, Hastalık

Health Sociology Studies in Turkey

Abstract: This paper aims reviewing the foundation, development and current situation of sociology of health and illness (medical sociology) in Turkey. In this respect, first of all, the emergence of the field as a sub-field of sociology will be elaborated through demonstration of the content of medical sociology. Secondly, the significant phases within the development of medical sociology will be shown by analysing preliminary works. Thirdly, after this historical cast of the field of medical sociology, the extent of the field in Turkey will be explained within a twofold basis: the extent of the field within books and articles, the extent of field within dissertation thesis and curricula of sociology departments. Fourthly, the paper will be concluded by evaluation of the current position of the field by the above given data.

Keywords: Sociology, Sociology of Health and Illness, Medical Sociology, Health Sociology in Turkey, Health, Disease.

---

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, sedaguyen@yandex.com.

Giriş

Sağlık sosyolojisi, sosyolojinin sağlık ve toplum ilişkisini inceleyen alt dalıdır. Bu alanda sağlık ve toplum ilişkisi çeşitli bağlamlarda ele alınır. Bu bağlamları genel hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

1. sağlık ve hastalık olgusunun toplumun kültürel, ekonomik, siyasi yapıları ve özellikleriyle bağlantıları,
2. sağlık ve hastalık olgusu ile toplumsal değişimler arasındaki etkileşim,
3. sağlık ve hastalık algısının çeşitli toplumsal faktörlere göre değişimi.

Görüldüğü üzere sağlık sosyolojisinin kapsamı oldukça geniştir. Bu kapsama giren başlıca çalışma alanlarını ise şöyle örnekleyebiliriz: Sağlık ve hastalık algısı; bu algıyı etkileyen yoksulluk, işsizlik, boşanma gibi toplumsal faktörler; toplumsal değişim ve sağlık; sağlık ve hastalığın sosyal nedenleri ve sonuçları; hastalıkların sosyal ve ekonomik nedenleri; sağlık konusunda kültürel kalıpların etkisi; çeşitli değişkenlere bağlı olarak bireylerin hangi durumlarda hasta veya sağlıklı diye tanımlandıkları; hastalıklara toplumun nasıl cevap verdiği; sağlık personeli ve hasta ilişkileri; toplumda hastalıkların dağılımı ve eşitsizlikler; toplum sağlığı; sağlık politikaları; sağlık kurumları ve bunlara ilişkin düzenlemeler gibi yasal konular.

Ne var ki, sağlık sosyolojisinin kapsamı 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar yukarıda dikkat çektiğimiz konular kadar çeşitlilik içermez. Çünkü bu döneme kadar sağlık sosyolojisi, sağlık bilimleri çatısı altında çalışılan bir alandır. Bu sınırlılık Avrupa'da 1940'larda, Amerika'da 1950'lerde sosyal bilimlerin konuyla ilgilenmeye başlamasıyla kırılır. 1950'lilerle birlikte sağlık sosyolojisi alanında verilen ürünler de farklılaşır.

Bu farklılaşma ilk elden sağlık sosyolojisi alanında meydana gelen bölünmeyle açıklanabilir. Sağlık sosyolojisinin ilk dönemlerdeki bölünme Straus'un 1957 yılında yayımlanan *The nature and status of medical sociology* çalışmasıyla somut bir şekilde ifade edilir. Straus, bu çalışmasında "tıpta sosyoloji"¹ (*sociology in medicine*) ve "tıbbın sosyolojisi" (*sociology of medicine*) olmak üzere 'mantıksal olarak' ikili ayrım önerisinde bulunur (Straus, 1957, s. 203). Straus, sağlık sosyolojisinin inceleme alanlarının bu ikili ayrıma göre şekillendiğini ve bu iki alanın birbirleriyle uyumsuz olduğunu belirtir. Bu ayrım sağlık sos-

¹ Hollingshead'in belirttiği üzere tıbbın sosyolojisi, üniversitelerin ve yükseköğretim kurumlarının sosyoloji departmanlarıncaya yürütülür. (Bkz. Hollingshead, 1973) Adak, tıbbın sosyolojisinde özellikle sağlık kurumları üzerinde durulduğunu ve doktorların hastalarıyla ilişkileri, hemşire-hasta, doktor-hastane yönetimi gibi alt sistemler arasındaki etkileşimin ele alındığını belirtir. Tıpta sosyoloji ise tıp ve halk sağlığı okullarında, hastanelerde ve sağlık departmanlarıncaya yürütülür. (Bkz. Hollingshead, 1973, s.553). Bu nedenle tıpta sosyoloji daha çok sağlık bilimleri alanında ortaya çıkan sosyolojik bir ilgi alanı olarak tanımlanır. Adak'a göre tıpta sosyoloji, toplumdaki sosyo-kültürel ve ekonomik yapıya bağlı olarak kişilerin sağlık ve hastalığa ilişkin tutum ve davranışlarındaki farklılıkları ortaya koymakta ve bunun nedenlerini sorgulamaktadır (Adak, 2002, s. 19).

yolojisinin araştırma açısından giderek sağlık bilimleri çatısından sıyrıldığına ve sosyal bilim alanında karşılık bulduğuna işaret eder.

Daha sonra Kendall ve Reader (1972), bu ikili ayırmadan yola çıkarak tıpta sosyoloji ve tıbbın sosyolojisinin çalışma alanlarını şöyle sınıflandırır:

1. Tıpta sosyoloji
  - a. Hastalığın etiyojisi ve ekolojisi
  - b. Sağlık ve hastalığa ilişkin tutum ve davranışlardaki değişimler
2. Tıbbın sosyolojisi
  - a. Doktorların yetiştirilmesi
  - b. Doktorların yeteneği
  - c. Doktorların rol seti içindeki diğer kişilerle ilişkileri
  - d. Tıbbi organizasyon ve hastaneler örneği
  - e. Toplum sağlığının gelişmesi” (Wolinsky’dan akt. Özen, 1993, s. 79)

II. Dünya Savaşı sonrasında sağlık, sosyal bilimlerin ve sosyolojinin önemli çalışma alanlarından biri haline gelir. Zamanla ilk dönemlerde yapılan *tıpta sosyoloji* ve *tıbbın sosyolojisi* türünde ayrımlar etkisini kaybeder. Günümüzde alanın genelini kapsayan ifade ise ‘*sağlık ve hastalık sosyolojisi*’dir.² Artık sağlık sosyolojisi, çeşitli disiplinlerin ortak ilgi alanı olarak bütünlüklü düşünölmektedir. Bununla birlikte sağlık sosyolojisinin çalışma alanları da bir bütün olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Sağlık sosyolojisinin kapsamlı bir alan olarak düşünölmesinde ve ilgi alanlarının çeşitlenmesinde, toplumun dinamik ve sağlık konusunun değişken yapısı etkilidir. Bu çeşitlilik çağımız açısından da devam etmektedir. Teknolojik gelişmelerin insan yaşamını olumlu ve olumsuz etkileyerek, sağlık ve hastalık olgusunu doğrudan ya da dolaylı olarak belirlemesi konunun sürekli hareketlilik içinde olmasını sağlamaktadır. Ne var ki, sağlık sosyolojine ilişkin ilk çalışmalara bakıldığında bu çeşitliliğin konunun ancak sınırlı bir alanıyla ilgili olduğu görülür. Şimdi başlangıcından günümüze sağlık sosyolojisinin genel olarak tarihsel gelişimini konu edelim.

Sağlık Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi

Sağlık sosyolojisinin anılan konu/inceleme alanlarının ve alt yapısının tarihsel bir süreç içerisinde geliştiği görülür. Alanın temelleri sosyolojinin ayrı bir disiplin olarak ortaya çıktığı 19. yüzyıl Avrupası’na dayanır. Bu yüzyıl, önemli toplumsal, siyasal, ekonomik değişikliklerin olgunlaştığı bir yüzyıldır. Söz konusu değişimlerin başında üretim biçimleri ve üretim ilişkileri içerisinde

² Kasapoğlu, geç/yüksek/ileri modernizm dönemi olarak nitelediği yakın dönemde ‘*tıp sosyolojisi*’ kavramının dönüştürerek ‘*sağlık ve hastalık sosyolojisi*’ adını aldığını belirtir. (Kasapoğlu, 1999, s. 11).

insan emeğinin değişimi gelir. Emeğin biçiminin, işlevinin ve yerinin değişimiyle toplumsal yapı, düzen de değişir. Dönemde emek gücünü kullanırmak için kentlere göç eden işçiler kentlerde ortaya çıkan pek çok sorunun nirengi noktasıdır. Hızla sanayileşen kentlerde ortaya çıkan insan sorunları, değişim talepleri, toplumsal sorunların ele alınıp değerlendirilmesi gerekliliğini düşündürür. Sorunları belirleme, açıklama, çözme girişimleri hem sosyolojinin hem de sosyolojinin alt dallarının gelişimine katkı sağlar. İşte bu dönemde sanayi kentlerinde ortaya çıkan sağlık sorunlarına ilişkin çalışmalar sağlık sosyolojisinin ilk nüvelerini oluşturur.

Sosyolojinin ilk yapıtlarında kentlerde yaşayan işçilerin sağlıksız çalışma ve barınma koşullarına değinildiği görülür. Örneğin Karl Marx, *Kapital* (1867) adlı eserinde kötü koşullarda çalışan ve barınan işçilerin sağlık koşullarına değinir. Benzer biçimde Friedrich Engels, *İngiltere’de işçi sınıfının durumu* (1844) adlı eserinde doğrudan işçilerin yaşam koşullarını ve bu koşulların sağlık, hastalık üzerindeki etkisine değinir. Engels, *Konut sorunu* (1872) adlı eserinde de yine işçilerin sağlık durumuna vurgu yapar.³

Bu dönemde Marx ve Engels’in kurduğu bağlam dışında da sağlık-toplum ilişkisini konu eden ve sağlığı toplumsal bağlamlarıyla düşünme fikrini benimseyen isimler bulunur. Bu isimlerin başında Emile Durkheim vardır. Emile Durkheim, *İntihar* (1897) adlı eserinde intihar gibi sağlığa ilişkin bir durumu sosyolojik açıdan konu edinir. Onun dışında Rudolph Virchow, 1847-1848 yıllarında Yukarı Silezya’da tifo epidemiği üzerine yaptığı araştırmada hastalığın biyolojik ve fiziksel kökenleri olduğu kadar, sosyal, ekonomik, politik nedenleri olduğu sonucuna varır (Turner, 2002, 130). Hatta Virchow, “*tıp, bir sosyal bilimdir*” ifadesini kullanır (Rudolph Virchow’dan aktaran Bloom, 2002, s. 11). Virchow’un çalışması, hastalığın nedenlerini sosyal koşullarla birlikte düşünmesi bakımından önemlidir. Bunun dışında Amerika’da 1879’da John Shaw Billings hijyen çalışması ile sağlık ve sosyoloji arasında bağlantı kurar (John Shaw Billings’den aktaran Bloom, 2002, s. 21).

Sözü edilen isimler toplum ile sağlık koşulları arasında bağlantıları ele alan düşünürlerdir. Ancak bu isimlerin sundukları eserlerde “sağlık sosyolojisi” ifadesine rastlanmaz. Bu terimin kullanıldığı ilk çalışma Charles McIntire’in “The importance of the study of medical sociology”⁴ adlı makalesidir (McIntire, 1894, bkz. 425-434). Daha sonra 1902 yılında Elizabeth Blackwell, tıp eğitimi, tıbbın kadınlar üzerindeki etkisi, hijyen gibi farklı konulardaki yazılarını topladığı *Essays in medical sociology* adlı iki ciltlik çalışmasının başlığı olarak ‘sağlık sosyolojisi’ ifadesini kullanır (Blackwell, 1902). ‘Sağlık sosyolojisi’

³ Engels, bu eserinde kentleri etkileyen salgın hastalıkların yoksul semtlerden yayıldığından, kapitalistlerin kentlerin havadar, sağlıklı kısımlarında yaşadığından bahseder.

⁴ Sağlık Sosyolojisi Çalışmanın Önemi

başlığı taşıyan bir başka çalışma ise 1909 yılında James P. Warbasse’nin *Medical sociology: a series of observations touching upon the sociology of health and the relations of medicine* eseridir. Bu çalışma Warbasse’nin kendi ifadesiyle “*tıbbın sosyolojik ilişkilerine değindiği gözlemlerinden*” oluşur (Warbasse, 1909). Warbasse, çalışmasıyla hekimler ve toplum arasındaki bariyerleri kırmayı amaçladığını belirtir. Warbasse, ayrıca bu çalışmasındaki gözlemleriyle hem sağlık bilimlerindeki, hem de sağlık alanı dışındaki okuyuculara (özellikle sosyoloji öğrencilerinin, öğretmenlerin, ailelerin) tıbbın anlamının ve gücünün iyi kavranılmasında yardımcı olmayı istediğine dikkat çeker (Warbasse, 1909, xiii). Çalışması amacına uygun olarak “Sağlık sosyolojisi” (The sociology of health) ile “Sağlık bilimi ve sanatı” (Medical science and medical art) olmak üzere iki bölümden oluşur.

Yukarıda sözü edilen çalışmalara rağmen şaşırtıcı olan 19. yüzyılda sanayi toplumunun en büyük açmazlarından birinin sağlık konusu olmasına karşın, sağlık sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların gelişmesi, zenginleşmesi ve nicel olarak artmasının II. Dünya Savaşı sonrasına denk gelmesidir.⁵ Öyle ki II. Dünya Savaşı sonrasında sağlık ve hastalık, sosyoloji alanında yapılan pek çok çalışmanın başlıca konusu haline gelmiştir.⁶ Sağlık sosyolojisi, böylece ihmal edilmiş görünümünden sıyrılarak, kuramsal ve ampirik açıdan özerk bir alan biçimini almıştır.

⁵ Bu noktada sağlık sosyolojisinin II. Dünya Savaşı sonrası gelişiminin Amerika’da ve Avrupa’da farklı serüvenler izlediğini belirtmek gerekir. Avrupa için sağlık sosyolojisinin II. Dünya Savaşı sonrası geliştiği genellemesi sınırlı kalır. Çünkü sağlık sosyolojisinin Avrupa’daki gelişimi, çalışmaların yaygınlığının artması Amerika’ya göre daha gecikmelidir. Jefferys’in de belirttiği üzere Avrupada 1950’lerin başında ve onu izleyen 10 yıl içinde sosyal bilimcilerin ve sosyologların, sağlık konularına entelektüel ilgisi belirgin biçimde artar (1996, s. 95-96). Kızılçelik de Avrupada 1950’lerde sağlık sosyolojisinin gelişimini birkaç Avrupa ülkesiyle sınırlar (1996a, s. 19).

⁶ Sağlık sosyolojisi çalışmalarının gelişiminden bahsederken, halk sağlığı çalışmalarına da değinmek gerekir. Çünkü halk sağlığını gelişimi sağlık sosyolojisinin gelişimiyle paralellik gösterir. Halk sağlığı alanındaki çalışmalar, sağlık sosyolojisi gibi 1950’lerden sonra ivme kazanarak gelişir. Eren’in ve Öztekin hekimlikte halk sağlığı olarak belirttikleri bu dönemin temel özelliğini, II. Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan koşulların etkisiyle ve Dünya Sağlık Örgütü’nün kuruluşuyla bağlantılı olarak açıklarlar. Bu bağlantılar sağlık sosyolojisinin gelişimi üzerinde de etkilidir. Aynı zamanda bu iki alan karşılıklı olarak birbirine katkı sağlar. Örneğin, Dirican, 1950’lerden sonra ‘toplum hekimliği’ kavramının gelişimini, insan yaşamının sağlık ve hastalık gibi dönemlere bölünemeyen bir bütün olduğunun anlaşılması ve insanın çevresiyle birlikte ele alınması gerektiği görüşünün benimsenmesiyle açıklar. İnsan sağlığını etkileyen toplumsal ve bireysel sorunların bir bütün halinde ele alınması gerektiğini belirtir (Dirican, 1990, 42). Bu görüş sağlık sosyolojisi çalışmaları için de geçerli olan bir çıkış noktasıdır.

Halk sağlığı ve sağlık sosyolojisi alanları arasındaki ilişki, çalışma konularından da anlaşılabilir. Sağlık ve hastalık durumunda toplumu önceleyen halk sağlığı çalışmalarında, ele alınan sağlık ve hastalığı etkileyen sosyal faktörler, sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi, toplumsal eşitsizlikler, sağlık-kalkınma ilişkisi gibi konular sağlık sosyolojinin de konusudur. Bunlar yanında Eren ve Öztekin, halk sağlığının ilişkili olduğu temel bilimlere sosyoloji ve sosyal antropoloji olarak sınıflarlar (1995, s. 11). Türkiye’de de halk sağlığı ve sağlık sosyolojisi alanının karşılıklı etkisi yadsınamaz. Özellikle Türkiye’de halk sağlığı konusunda öne çıkan isimlerden biri olan Nusret Fişek’in görüşleri sağlık sosyolojisi çalışmaları açısından önemlidir.

Sağlık sosyolojisinin II. Dünya Savaşı sonrası konumunu ele alırken özellikle iki ismin çalışmalarına değinmek gerekir. Bu isimler Talcott Parsons ve Robert K. Merton'dur. Çünkü sağlık sosyolojisinin II. Dünya Savaşı sonrası yöneliminin belirlenmesinde iki ismin çalışmaları etkili olur. Sağlık sosyolojisinin 1940'lı ve 50'li yıllarda yönelimi uygulamalı sosyoloji yönünde olmuşsa da 1951 yılında Parsons'ın *Sosyal sistem* adlı eserinin yayınlanmasıyla teorik bir yönelim içerisine girer (Kasapoğlu, 1999, s. 2). Parsons, sağlık ve hastalık sosyal bir fenomen olarak ele alarak, sağlık sosyolojisinin kavramsal çerçevesine katkı sağlar (1951, s. 452-460). 'Hasta rolü', 'hasta davranışı', 'hekim rolü' gibi kavramları tanımlar (1975, s. 257-278). Merton ise arkadaşlarıyla yaptığı çalışmalarda sağlık, hekimler ve özellikle tıp eğitimi üzerine çalışır (Kendall ve Merton, 1958, 321-350; Kendall ve Merton; Reader, 1957). Sağlık ve hastalık konusunda hekimlerin toplumsal kontrol işlevi gibi gizli toplumsal mekanizmalara dikkat çeken, sağlık ve hastalığa diyalektik açıdan yaklaşan Parsons ve Merton, Türk sağlık sosyolojisinin gelişimi açısından da öneme sahiptir. Çünkü aşağıda göreceğimiz üzere Türk sosyoloji literatüründe ilk sağlık sosyolojisi çalışmalarında bu isimlerin etkisi görülür.

Sağlık Sosyolojisi Alanındaki Kitaplar ve Makaleler

Türkiye'de sağlık sosyolojisi alanında ilk çalışmalarda Orhan Türkdoğan ismi öne çıkar.⁷ Türkdoğan'ın alanla ilgisi 1960'lı yıllara dayanır. 1964-1965 yıllarında doçentlik tezini hazırlamak için gittiği Erzurum'un Ilıca kasabasının 37 köyünde sağlık ve hastalık sistemine ilişkin bir araştırma yapar (Türkdoğan, 1991). Türkdoğan, bu araştırmayı *Kültür ve sağlık-hastalık sistemi* başlığıyla 1967 yılında savunur, araştırma 1972'de Atatürk Üniversitesi tarafından yayınlanır. Türkdoğan, anılan araştırmasında Ilıca bölgesinde kültür bağlamında halkın modern ve geleneksel tıbbı, doktorlara, hastanelere yönelik tutumlarını, sağlık ve hastalık algılarını, değer yargılarını, inanç bi-

⁷ Orhan Türkdoğan, çalışmasını, Türkiye'de sağlık-hastalık sistemini kültür antropolojisi açısından ele alan araştırmaların ilki olarak niteler. Aynı zamanda çalışmasının medikal sosyoloji alanına girdiğini de belirtir. Ona göre sosyolojinin tıbbı yönelmesi ilk defa sosyal antropoloji sahasında yapılan çalışmalarla başlar (Türkdoğan, 1965, s. 47). Türkdoğan'ın bahsedilen çalışması dışında konu ve amaç açısından sağlık alanında öncül çalışmalar olduğu için medikal/tıbbi antropoloji alanında değerlendirilebilecek tez düzeyinde yapılan iki araştırmaya değinmek gerekir. Bu çalışmalar Türkdoğan'ın çalışması gibi sağlık-kültür ilişkisini ele alır. Yine Türkdoğan'ın çalışmasında olduğu gibi modern sağlık hizmetlerinin çeşitli gruplar tarafından nasıl kullandığı üzerinde durulur. Bu çalışmalardan biri 1974 yılında tamamlanan Ahmet Gençler'in *Diyarbakır ve çevresinde sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerini etkileyen toplumsal ve kültürel faktörler* başlıklı doktora tezidir. Gençler, Diyarbakır bölgesinde yaşayan çeşitli kırsal grupların sağlık-hastalığa ilişkin kültürel değerlerini, tutum ve bilgilerini inceler. Tezinde modern sağlık hizmetlerini kullanmayı etkileyen sosyal ve kültürel nedenler üzerinde durur (Gençler, 1974). Diğer çalışma Elmacı'nın 1976 yılında tamamladığı *Diyarbakır kentinin üç farklı köysel grubunda doğumla ilgili değer ve tutumlar* başlıklı doktora tezidir. Elmacı, tez çalışmasında doğum ve doğumla ilgili uygulamaların sosyo-kültürel yapıyla ilişkisini modern sağlık hizmetlerinin tercihini etkileyen sosyo-kültürel faktörleri ele alır (Elmacı, 1976).

çimlerini ele alır. Alan araştırmasına dayalı bu çalışmada Türkdoğan, bölgede kültürel normların sağlık-hastalık davranışları üzerindeki etkisini gözlem ve kanaatleriyle anlatır. Bu eserin kavramsal çerçevesinde Parsons ve Merton’un etkisi hissedilir. Örneğin Parsons’ın ‘sosyal sistem’ anlayışının izdüşümü Türkdoğan’ın sağlığın ve hastalığın neden bir sosyal sistem olarak değerlendirilmesi gerektiğini anlattığı bölümde görülür. Türkdoğan’ın bahsedilen çalışması Türkiye’de sağlık sosyolojisini tanıtıcı, öncü bir çalışma niteliğindedir.

Türkdoğan’ın sağlık sosyolojisine ilişkin bir başka çalışması “Medikal sosyoloji, saha ve problemleri” adlı makalesidir (Türkdoğan, 1965, s. 45-59). 1965 yılında yayımlanan makale, Türkdoğan’ın doçentlik tezi için yaptığı çalışmaların bir uzantısıdır. Bu çalışmasında Türkdoğan, her toplumun sağlık-hastalık oryantasyonuna sahip olduğunu, o nedenle sağlık-hastalık algısının sosyal sistemin bir parçası olarak incelenmesi gerektiğini belirtir. Aynı zamanda Türkdoğan, sağlık-hastalık olgusunu kültürel kabullere göre toplumdan topluma değiştiğine dikkat çeker.⁸

Sağlık sosyolojisi alanında çalışan bir başka isim Aytül Kasapoğlu’dur. Kasapoğlu, sağlık sosyolojisi kapsamında çalıştığı *Sağlık* örgütlerinde personelin sosyal ilişkileri başlıklı doktora tezinde, koruyucu hekimlik hizmetlerini merkeze alarak, hekim, sağlık personeli, hasta ilişkilerini analiz eder (Kasapoğlu, 1982). Çalışmanın çıkış noktası güç kavramıdır. Kasapoğlu, gücü “bir insanın diğer bir insan üzerinde uyguladığı etki” olarak tanımlar. Bu çalışmasıyla hekimlerin sahip olduğu rollerle sağlık kurumlarında ve toplum üzerindeki etkisini, gücünü analiz etmeyi amaçlar. Kasapoğlu da 1985-1986 yıllarında bu anlayış uyarınca tıp eğitimi üzerine çalışır. Diğer bir çalışması *Tıp eğitimi: uygulamalı sosyolojik bir çalışma* adıyla 1992 yılında yayımlanır (Kasapoğlu, 1992). Kasapoğlu çalışmasında tıp eğitimini ve sosyal bir sistem olarak nitelendiği tıp fakültelerini inceler.⁹ Kasapoğlu öncü bir çalışma olarak nitelendirildiği çalışmasında tıp öğrencilerinin profili ve fakülteler bazında mesleğe ilişkin değer ve tutumlarının nasıl değiştiğini, özellikle de mesleki bilgi, beceri yanında hekimlik meslek rolüne uygun değerlerin ve tutumların uzun formel tıp eğitimi boyunca nasıl etkilendiği konu eder.¹⁰

Kasapoğlu’nun sağlık sosyolojisi alanındaki üretimi süreklidir. *Sağlık sosyolojisi: Türkiye’den araştırmalar başlıklı çalışmasında* üç araştırmaya ve iki makaleye yer verir (Kasapoğlu, 1999). Yukarıda anılan iki çalışmanın yanı sıra bu kitapta yer verilen üçüncü araştırma, yazarın ikinci araştırmasının deva-

⁸ Türkdoğan bu makalede medikal sosyolojisinin inceleme alanını şöyle tanımlar: “Medikal Sosyoloji, herşeyden önce cemaat hayatı yaşayan zümrelerin yani köylü kitlelerinin ‘hasta ve sağlık’ kavramlarına olan atitüt ve davranış tarzlarını inceler” (Türkdoğan, 1965, s. 45).

⁹ Kasapoğlu’nun çalışmalarında da Parsons ve Merton doğrultusu görülür. Yukarıda dikkat çektiğimiz üzere Merton da tıp eğitiminin toplumsal etkileri üzerinde çalışmıştır.

¹⁰ Kasapoğlu, farklı tıp fakültelerinde yaptığı araştırmasında fakültelere göre ve son sınıflara doğru tıp öğrencilerinin değerlerinde değişim olduğunu gözlemler.

mı niteliğindedir. “Hekimlerin sosyal değerleri iş doyumları ve sorunları” adlı bu çalışmada Kasapoğlu çeşitli üniversitelerde eğitim gören tıp öğrencileri ve doktorlarla görüşür. Hekimlerin iş doyumları, sosyal değerleri, sorunları, meslek örgütlerine yönelik tutumları, Türkiye’de halk sağlığı ve sorunları gibi başlıkları ele alır.

Sağlık sosyolojisi alanında başka bir çalışma ise Kızılçelik’in çalışmasıdır. Bu çalışma Kızılçelik’in *Kırsal kesim ve kentsel kesimdeki sağlık sisteminin sosyolojik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmesi* adlı doktora tezinin kitaplaşmış halidir¹¹ (Kızılçelik, 1995a), (Kızılçelik, 1996a). Kızılçelik, çalışmada sağlığı medikal sosyoloji bağlamında değerlendirir ve medikal sosyolojiyi tanıtmayı hedeflediğini belirtir. Kızılçelik, Ankara ve Ankara’da bulunan Lalahan kasabasının sağlık sistemlerini karşılaştırarak, araştırmanın kuramsal çerçevesini kır-kent ikiliğinden yola çıkarak kurar. Kuramsal çerçevede sağlık sistemi, sağlık bakımı, sağlık-hastalık, modern tıp, geleneksel tıp ve geleneksel iyileştirici gibi sınıflamalar yapar. Böylece kırdaki ve kentte sağlık sisteminin yapısını ve işleyişini çözümleyerek, sağlık sistemlerinin birbirinden farklılığını ortaya koymaya çalışır.

Kızılçelik 1995-96 yıllarında sağlık sosyolojisi üzerine çalışmayı sürdürür. Kızılçelik, “Postmodernizm ve alternatif I-II” çalışmasında modernizm, postmodernizm ve alternatif tıp yaklaşımı bağlamında sağlık sistemine ilişkin değerlendirme yapar (Kızılçelik, 1995b, s. 38-47; 1996b, s. 66-73). Kızılçelik, modernitenin insanları bağımlılaştırdığını, insanın modern ve tıbbi ilaçlara olan bağımlılığı attırdığını öne sürer. Ona göre modern tıp modernlik projesinin parçalarından biridir. Modern tıbbın karşısına postmodernizmin yapısı gereği yerel/geleneksel/alternatif tıp uygulamaları çıkar. Belirtilen bağlamlarda Kızılçelik, çalışmasının ikinci bölümünde postmodernistlerin modern tıba yönelttiği eleştirileri ele alır (Kızılçelik, 1996b, s. 66-73). Modern tıbbın insanı parçalara ayıran yaklaşımını eleştirir.¹² Bu durumun doktorun hastaya bakışına da yansıtıldığını ve modern tıbbın maliyeti yüksek bir yapıya dönüşüp, kapitalizmin bir aracı haline geldiğini belirtir (Kızılçelik, 1996b, s. 68). Kızılçelik, modern tıbbın araçsallaşmasıyla sağlığın diğer sistemlerle bütünleşerek emperyalist bir niteliğe büründüğünü söyler. Kızılçelik’e göre modern toplumların sorunu modernite bireyinin hızlı çözümler istemesidir. Hızlı çözümlerin yolu hızlı yaşam, hazır yiyecek, hazır ilaçtır (Kızılçelik, 1996, s. 70). Bu nedenle modern toplum modern tıba ait kılınır (Kızılçelik, 1996b, s. 72). Kızılçelik, “Geleneksel iyileştiriciler” adlı diğer çalışmasında ise geleneksel tıp

¹¹ Doktora tezinde farklı olarak Kızılçelik kitabına “Sosyoloji ve Sosyolojinin Bir Alt Dalı Olarak Medikal Sosyoloji” bölümünü ekler. (Kızılçelik, 1996a)

¹² Descartes’in ruh ve beden ayırımına değinir.

ve geleneksel iyileştiricileri kırsal kesim açısından tartışarak, sosyolojik açıdan bir değerlendirme yapmayı amaçlar (Kızıçelik, 1996c, s. 76-83).

Kitap düzeyindeki bu çalışmalara iki makaleyi de eklemek gerekir. Sevinç Özen, “Sosyolojide bir alan: sağlık sosyolojisi ve sağlık-toplumsal yapı ilişkileri” çalışmasında sağlık sosyolojisini tanıtmayı amaçlar (Özen, 1993, s. 73-88). Bunun için sağlık sosyolojisinin doğuşunu, tanımını, inceleme alanlarını ve sağlığı etkileyen sosyal değişkenleri ele alır. Aynı dergi içinde yer alan sağlık sosyolojisine ilişkin bir başka çalışma ise Ülgen Oskay’ın “Medikal sosyolojide bazı kavramsal açıklamalar” adlı çalışmasıdır (Oskay, 1993, s. 89-140). Oskay’ın çalışması sağlık sosyolojisinde temel kavramsal çerçeveyi açıklayıcıdır. Oskay, öncelikle toplum ve sağlık kurumları arasındaki ilişkiyi inceler. Sağlık-hastalık olgusu, hastalık davranışı, hasta-doktor statüsü, rolü, doktor-hasta etkileşimi üzerinde durur. Sağlık ve hastalığın sosyal boyutuna dikkat çeker. Ona göre hasta olma toplumsal bir süreçtir. Bu süreç hasta ve çevresi arasındaki etkileşimi yönlendiren değerlerin ve normların tüm toplumsal-kültürel öğelerini içerir (Oskay, 1993, s. 105).

Sağlık alanında yapılan çalışmalara Bahattin Akşit ve Belma Akşit’in çalışmalarını da eklemek gerekir. Belma Akşit, sosyoloji lisansı sonrası aile sağlığı alanında doktorasını tamamlar. Belma Akşit, daha çok antropolojik çalışmalara eğilimli olsa da gerek bireysel çalışmaları gerekse Bahattin Akşit’le yaptığı ortak çalışmalar sağlık sosyolojisi çalışmaları içinde değerlendirilebilir. Ortak yayınları olan “Socio-cultural determinants of infant and child mortality” başlıklı makalede, bebek ve çocuk ölümleri ile biyomedikal model, psiko-kültürel ve sosyo-ekonomik faktörlerin ilişkisini araştırırlar (Akşit ve Akşit; 1989, s. 571-579). Belma ve Bahattin Akşit’in “Temel sağlık hizmetlerinde toplum katılımı: Antalya’nın bir gecekondu bölgesinde antropolojik araştırma” adlı çalışmalarıyla Antalya’nın Ahlatlı bölgesindeki sağlık merkezinin sunduğu hizmetlerin kadınlar tarafından nasıl daha etkin kullanabileceklerini araştırırlar (Akşit ve Akşit, 1994). Belma Akşit’in kamu sağlığı alanında değerlendirilebilecek bir çalışması da “Türkiye’de bebek ve çocuk ölümlerinde anne eğitiminin rolü” adlı makalesidir (Akşit, 1991, s. 117-127). Akşit, bu çalışmada bir bebeğin, çocuğun yaşama ihtimalinin anne eğitimiyle olan ilişkisini ele alır. Bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılması için annenin eğitimine ve aile planlamasının önemine değinir. Belma Akşit’in halk sağlığı üzerine hazırlanmış bir kitapta yer alan “Toplum, kültür ve sağlık” adlı diğer bir çalışmasında medikal sosyoloji ve medikal antropoloji arasındaki ayrımlardan bahseder, sağlığı etkileyen kültürel faktörler üzerinde durur (Akşit, 1995a, s. 13-26). Yine aynı kitapta yer alan bir çalışması da “Sosyal çalışma ve toplum sağlığı” başlığını taşır (Akşit, 1995b, s. 490-496).

Türkiye’de sağlık sosyolojisi alanındaki çalışmalar arasında 2001 yılında yayımlanan *Toplumbilim* dergisinin *Sağlık sosyolojisi* özel sayısı önemlidir. Türkiye’de sağlık sosyolojisi alanına ilgi, sayının temasının belirlenmesinde etkilidir. Sayıda gerek çeviri, gerekse telif olmak üzere alana katkı sağlayacak çalışmalar bulunur. Sayıda yer alan makalelerin konuları şöyledir: Gürsoy, Türkiye’deki bebek ve çocuk ölümlerinden yola çıkarak, bebek ve çocuk ölümlerinde etkili toplumsal faktörleri araştırır (Gürsoy, 2001, s. 11-22). Kasapoğlu, sosyolojik açıdan temel kuramsal düzeyde bir değerlendirme yaptıktan sonra, sağlık ve toplum ilişkisine değinir (Kasapoğlu, 2001, s. 22-38). Işık, batı toplumlarında delilik, ötekilik kavramlarından yola çıkarak, tıp, tımarhane, doktor gibi kurum ve statülerin ortaya çıkışını Foucault’un çalışmalarından hareketle değerlendirir (Işık, 2001, s. 39-48). Erbaydar, temel bir sorunun cevabını arar. Bu soru, sağlık nedir ve kimin içindir, sorusudur (2001, s. 49-58). Belek, sağlıkta eşitsizlik konusunu toplumsal nedenleriyle detaylı olarak ele alır (2001, s. 59-70). Ersoy, modern kapitalist toplumlarda insan bedenine ve sağlığa bakıştaki değişimi yabancılaştırma kavramıyla açıklar (2001, s. 71-76). Özsan, geleneksel ve modern tıpta hastalığın ortaya çıkışını, nedenlerini, tedavide geleneksel ve modern tıbbi kimlerin tercih ettiğini, tercihte etkili dinamikleri tartışır (2001, s. 77-80). Kaya, Orta Asya’dan başlayarak hastalıklarla baş etme açısından Türk toplum inanışları ve halk hekimliği konusunu ele alır (Kaya, 2001, s. 81-91). Güler, Karanfilköy ve Küçükarmutlu bölgelerinde kadınlar üzerine yaptığı saha çalışmasının sonuçlarını kadın ve ruh sağlığı yönünden değerlendirir (Güler, 2001, s. 93-97). Gürsoy, Türkiye’de Cumhuriyet döneminde halk sağlığının görünümünü, halk sağlığındaki değişimleri, Türkiye’nin özel koşullarını göz önünde bulundurarak değerlendirir (Gürsoy, 2001, s. 137-151). *Toplumbilim* dergisinin *Sağlık sosyolojisi* özel sayısında dikkati çeken bir çalışma ötenazinin konu edildiği Dikmen, Eskin ve Sarban’ın çalışmalarındır (Dikmen, 2001, s. 125-128; Eskin ve Sarban, 2001, s. 129-136). Ayrıca bu özel sayıda sağlık sosyolojisi alanında önemli katkı yapan çeviri düzeyinde üç çalışmaya da yer verilmiştir. (Parsons, 2001, s. 99-108; Turner, 2001, s. 109-118; Foucault, 2001, s. 119-124)

Sağlık sosyolojisi alanında çalışan bir isim de Cirhinlioğlu’dur. Cirhinlioğlu’nun 2001 yılında yayımlanan *Sağlık sosyolojisi* adlı kitap çalışmasında sağlık sosyolojisinin temel kavramlarına yer verir. Cirhinlioğlu (2001), kitabında sağlık ve hastalık olgusu, hastalık olgusuna bakış, sağlık-hastalık ve toplum, hastalık olgusunun kültürel, ekonomik ve siyasal süreçlerle ilişkisi, hasta-hekim-hastane ilişkileri, postmodernizm ve sağlık, insan bedenine bakış, Türkiye’de sağlık sistemi ve sorunları gibi konulara değinir. Cirhinlioğlu, çalışmasında sağlık sistemine ilişkin çeşitli önerilerde de bulunur.

Sağlık sosyolojisi konusuna değinen makale düzeyinde çalışmalardan biri M. Sait Doğan’ın 2001 yılında yayımlanan “Sağlık sosyolojisi açısından Türkiye’de sağlık planlaması” adlı çalışmasıdır. Çalışmada genel olarak sağlık hizmetlerinin planlanmasının kapsamı, gerekliliği, planlamanın örgütlenmesinin aşamaları ve sağlık planlamasını etkileyen faktörler tanıtılır. Doğan, çalışma sonunda Türkiye’de *halk tababetinin* gelişimini eski Türk toplumlarından başlayarak ele alır. Bu bakımlardan çalışma sağlık hizmetleri ve planlamanın Türkiye’deki ve dünyadaki durumunu ortaya koyan tespit niteliğinde bir çalışmadır.

Kızılçelik gibi doktora tezinden yola çıkarak kitaplaşan bir çalışma da Adak’ın *Sağlık sosyolojisi kadın ve kentleşme* başlıklı çalışmasıdır (Adak, 2002). Sağlık-hastalık sistemi açısından kadınların tutum ve davranışlarının incelendiği çalışmada, sistem yaklaşımından yola çıkarak, sağlık-hastalık sistemini meydana getiren alt sistemler ve bunlar arasındaki ilişki, etkileşimler üzerinde durulmaktadır. Alan araştırmasına dayalı çalışmada Antalya’nın farklı bölgelerinden kır ve kenti temsil eden örneklemeler seçilir. Çalışmada, sağlık-hastalık ve toplumsal yapı, sosyal sınıf ilişkisi, hastalıkların sosyo-ekonomik ve kültürel nedenleri, dağılımı, hastalıklara karşı kadınların tutumları, yoksulluk, işsizlik, boşanma ve ölüm gibi sosyal olguların sağlık ve hastalığa etkileri, çevre, yaşanılan konut, aile biçimi ve meslek gibi faktörlerin sağlık ve hastalık olgusu bağlamında rolü incelenir. Çalışma sağlığın tıbbi boyutunun yanı sıra en az onun kadar önemli olan bir de sosyal boyutunun olduğunu ortaya koyar (Tekin, 2007, s. 20).

Bir sağlık sosyolojisi kitabı da 2002 yılında Aycan tarafından *Sağlık yüksekokulları için sağlık sosyolojisi* başlığıyla yayımlanır. Kitabın içeriği ve sağlık sosyolojisi konusunun işlenişi, başlığına karşın kitabın bir sosyolojiye giriş ders kitabı olarak hazırlandığını düşündürmektedir (Aycan, 2002).

Özer ve Kasapoğlu’nun “Hastalık durumunda toplumsal ilişki ağının yapısı ve işlevi” başlıklı makale çalışmaları sağlık sosyolojisi alanında farklı bir çalışmadır (Özer ve Kasapoğlu, 2002, s. 37-45). Özer ve Kasapoğlu çalışmalarında hastalık durumunda toplumsal ilişki ağlarının yapısını, işlevini (bu ilişki ağlarının karar aşamalarını nasıl yönlendirdiği) ve zamanla nasıl değiştiğini hemodiyaliz hastalarıyla yaptıkları araştırmanın bulgularıyla ele alırlar. Bu çalışma sağlık ve hastalık durumunda toplumsal ilişki ağının yapısını ve işlevini çözümlenmeye çalışması bakımından önemlidir. Çalışmanın bir özelliği de hastalık durumunun bir kariyer olarak ele alınmasıdır. Yazarlar, hemodiyaliz hastalarıyla gerçekleştirdikleri araştırmayı hastalık kariyeri, evreleri, toplumsal ilişki ağları çerçevesinde analiz ederler.

Sağlık sosyolojisi alanında makale düzeyindeki çalışmalardan biri din sosyolojisi alanında çalışan Mehmet Bayyigit’in “Sağlık/Din sosyolojisi” başlıklı

çalışmasıdır (2003, s. 13-18). Bayyigit, çalışmasında modern ve geleneksel tıp ayrımından söz ederken, aynı zamanda modern ve geleneksel toplum ayrımı yapar. Bayyigit, sağlık ve hastalık olgusunun toplumsal kültürün bir parçası olduğunu belirtir. Bu nedenle sağlığın evrensel bir kavram olarak görülmesine karşın hastalık algısının, tedavi biçimlerinin kültürün özelliklerini taşıdığını vurgular. Bayyigit'in çalışmasının özelliği, sağlık ve din arasındaki ilişkiyi öne çıkarmasıdır. Bayyigit, sağlık ve hastalığın toplumsal nedenleri ve sonuçları araştırılırken, din faktörünün gözardı edilmemesi gerektiğini belirtir. Bayyigit'in çalışması din-sağlık-hastalık ilişkilerini hem sağlık sosyolojisi hem de din sosyolojisinin araştırma alanları içinde değerlendirmesi, bu alanlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından nitelikli bir çalışmadır (2003).

Sağlık sosyolojisiyle bağlantılı olarak değerlendirilebilecek bir başka çalışma İ. Emre Işık'ın *Gen-Politik* adlı çalışmasıdır (Işık, 2004). Işık, çalışmasında modern tıp, rasyonelleşme ve iktidar ilişkisini Foucault'un eserlerindeki ele alışıyla değerlendirmeyi ve sağlık sosyolojisinde Foucault'un konumunu ortaya koymayı amaçlar. Işık'ın ikincil hedefi, sağlık, hastalık, normal, patolojik gibi kavramların zamansal, mekansal, siyasal, sosyal ve iktisadi düzenlemeler olduğunu ve sağlıkla ilgili örgütlenmenin modern iktidar, bürokrasi ve rasyonelleşmeyle bağlantılı olduğunu göstermektir. Işık'ın çalışmasında toplumsal tıp ve tıp sosyolojisi bölümleri önemlidir. Bu bölümlerde Işık, sağlık olgusu üzerine yapılan teorik tartışmaları ele alır ve sağlık ile sosyoloji ilişkisine değinir.

Aylin Görgün Baran, Nilüfer Özcan Demir ve Demet Ulusoy'un "A sociological analysis on eating disorders among anorexia and bulimia nervosa patients and primary school and university students as risk groups in Turkey iii: Media" adlı farklı bir konuyu ele aldıkları çalışmalarında beden bir tüketim nesnesi haline gelmesine ve medyanın toplumdaki ideolojik işlevine dikkat çekerler (Baran, Demir ve Ulusoy, 2004, s. 31-42). Bu bağlamda anoreksi ve bulimiya nervosa gibi hastalıkların ortaya çıkma sürecinde medyanın etkisini araştırırlar. Böylece medyada yer alan mesajların ergenlik ve gençlik dönemindeki öğrenciler üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlarlar.¹³

Alanda konu açısından farklı çalışmalardan biri de Özerkmen,'in "Ergenlerde sigara içme davranışını etkileyen faktörlerin sosyolojik analizi" başlıklı çalışmasıdır. Özerkmen, Türkiye'deki lise öğrencileri örneğinde sigara içme davranışının sosyal nedenlerini araştırır (Özerkmen, 2004, s. 77-106). Sigara kullanımında bireyin çevresiyle kurduğu ilişkinin önemine değinen Özerkmen, sigara kullanmayı toplum, eğitim ve halk sağlığı sorunu olarak de-

¹³ Baran ve arkadaşları araştırmalarında medyayı izleme sıklığı, manken-modellere benzeme isteği, diyet yapma, beden-kilo açısından kaygı düzeyi, medyada yer alan diyet listelerini uygulama arasındaki ilişkileri analiz ederler.

ğerlendirir. Bu nedenle sigara kullanımının biyolojik, psikolojik, farmakolojik nedenleri yanında sosyolojik nedenlere de değinir. Sosyolojik nedenler altında aile, arkadaş çevresinin beklediği rollerin etkisini vurgular (Özerkmen, 2004, s. 83-84).

Eleştirel sağlık sosyolojisi sözlüğü, sağlık sosyolojisine ilişkin farklı bir çalışmadır (Nalçacı, Hamzaoğlu ve Özalp, 2006). Hazırlık çalışmaları “Sol Meclis Sağlık Komisyonu” tarafından 2003 yılında başlatılan sözlük, ağırlıklı olarak tıp ve sağlık bilimleri kökenli akademisyenler tarafından hazırlanmıştır. Sözlük her ne kadar Türkiye’de ilk olması açısından önemli bir çalışma olsa da çalışmayı hazırlayanların tıp ve sağlık bilimleri kökenli olması sözlüğün belli bakımlardan eksik kalmasına neden olmuştur. Söz konusu eksiklik, sözlük maddelerinde sosyoloji ve özellikle sağlık sosyolojisi alanında kullanılan temel kavramların yer almamasıdır.

Toplumcu bir bakış açısı geliştirmeye çalışıldığı belirtilen sözlükte sağlık alanının ele alınmasının başlıca nedeni yazarların sağlık alanını emperyalizmin etkisinin somutlandığı bir alan olarak görmeleridir. Bu nedenle sözlükte yer alan maddelerde, kapitalist sağlık sistemi eleştirisi ve çözümlemesi yapılmaya çalışılırken, sosyalist ülkelerin sağlık sistemleri hakkında da bilgi verilir. Sözlükteki bazı maddeler şöyle sıralanır: Aile hekimliği, aşı ve patent, aşırı çalışmaya bağlı ölüm, bulaşıcı hastalıklar, bütçe, çocuk işçiler, emek-değer teorisi, esnek üretim, gecekondu, hakkaniyet, hekim yemini, Küba’da sağlık sistemi, mezuniyet sonrası eğitim, neoliberalizm ve sağlık, sağlık emekçileri, sağlık sistemi reformları, sosyalist ülkelerde çözülüş sonrası sağlık, sözleşmeli hekim, tıp eğitiminde reform, uluslararası sağlık kurumları. Ayrıca çalışmanın ekler kısmında ise göç, yaşlılık-sağlık, medya-sağlık, yoksulluk konulu makaleler yer alır.

Baloğlu’nun (2006) *Ekonomik ve sosyolojik bakış açısıyla sağlık ve hastalık* kitabı verdiği sağlık sosyoloji derslerine dayanır. Çalışmasında, sosyoloji açısından sağlık ve hastalık kavramlarını, sağlık ve hastalık algısını etkileyen kültürel değerleri, örf, adet dini inançların bu algıdaki etkisini, sağlık düzeyini belirleyen toplumsal yapı göstergelerini, ekonomik durumun, dönüşümün toplumda sağlık ve hastalık üzerindeki etkisini ele alır. Baloğlu’nun (2006) çalışması sağlık konusu üzerine genel kavramsal açıklamaların yer aldığı bir çalışmadır.

Beşirli, “Gençlerin alkol tüketim davranışları ve bu davranışlarını etkileyen faktörlerin sosyolojik analizi” adlı makale düzeyindeki çalışmasında Türkiye’de üniversite öğrencilerinin alkol tüketimi davranışını inceler (2007, s. 85-118). Alkol tüketiminde sosyal çevrenin önemini vurgulayan çalışmasında Beşirli, alkol tüketimini etkileyen sosyal ve kültürel nedenleri sosyalizasyon süreci bağlamında değerlendirir.

Sağlık alanındaki değişim ve gelişmelerle birlikte sağlık-toplum ilişkisi bağlamında farklı bakış açılarıyla çalışmalar üretildiği görülür. Bunun örneği Muslu ve Bolışık'ın çalışmasıdır. Muslu ve Bolışık sağlık bilimleri kökenli olmalarına karşın bir sağlık sorununu sosyal boyutlarıyla ele alırlar. Bunun yanında sağlık sorunlarını sosyal içerikten bağımsız ele alan yaklaşımların karşısında dururlar. Hemşirelik Anabilim Dalı'nda görev yapan Muslu ve Bolışık'ın "Çocukluk çağı obezitesine sosyolojik bir bakış" adlı çalışmaları obezitenin tıbbi tanımına değinir (Muslu ve Bolışık, 2007, s. 17-24). Ancak çalışma tıbbi tanımların ötesine geçer ve obezite görülme sıklığının toplumların sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmasını, toplumlarda meydana gelen sosyal, ekonomik, kültürel değişimlerle bağlantılı olarak ele alır. Bunun yanında çalışmada obezite, modernleşme, küreselleşme ve pazarlama stratejileri, kentleşme, medya bağlamlarıyla da ele alınır. Onlara göre kadınların iş hayatında aktif rol oynamalarıyla, daha fazla hazır gıdaya yer vermeleri, kentleşmeyle çocukların daha çok ev içi alanlara yönelmeleri, televizyon, bilgisayar oyunları gibi aktivitelerle boş zamanlarını değerlendirmeleri sonucunda obezitenin yaygınlığı artmıştır. Bu iki isim varsayımlarının Türkiye örneğinde geçerli olduğunu belirtirler (Muslu ve Bolışık, 2007, s. 20).

Sağlık sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların bazıları ise editoryal çalışmalardır. *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* böyle bir çalışmadır (Kasapoğlu, 2008). Kitabın editörü Aytül Kasapoğlu, söz konusu kitabın sağlık sosyolojisi alanında yapılan uygulamalı sosyolojik çalışmalara dayandığını belirtir. Sağlığın sosyoloji için verimli bir alan olduğunu belirten Kasapoğlu, Ankara DTCF Sosyoloji Bölümü'nde lisansüstü derslerin, özellikle de Sağlık Sosyoloji dersinin verilmesinin kitabın çıkış noktasını oluşturduğunu belirtir. Bu derslerin bir ürünü olarak hazırlanan ortak yazarlı bu kitap yine DTCF'de eğitim gören lisansüstü öğrencilerinin ve öğretim üyelerinin sağlık sosyolojisi alanındaki yazılarını içerir.

Kasapoğlu'nun giriş yazısı sözü edilen kitaptaki sağlık sosyolojisi çalışmalarının teorik ve yöntemsel olarak izleyecekleri planını da ortaya koyar. Kasapoğlu'na göre tıpta egemen olan geleneksel *biyo-medikal model* aşılmıştır ve biyomedikal model biyo-psiko-sosyal modele dönüşmüştür. Kasapoğlu, bahsettiği biyo-psiko-sosyal modeli, sağlık sosyolojisi alanında yapılacak çalışmaların temeline koyar. Kasapoğlu, bu modeli somutlaştırmak ve kavramsal düzlemine kurmak için *aktör ilişkileri* kuramından faydalanır. Kasapoğlu, aktör ilişkileri kuramının daha çok nitel çalışmaya dayandığını, araştırmalarda görsel analiz tekniklerinin klasik tekniklerle birlikte kullanılabileceğini belirtir. Böylece Kasapoğlu, aktör ilişkileri kuramına göre anahtar kavramları sağlık sosyolojisine uyarlar. Kitapta, Kasapoğlu'nun bahsettiği kuramsal ve teknik plana uygun olarak ele alınan çalışmalarda, kanser, AIDS, diyabet, hepatit C,

böbrek yetmezliği, kronik bronşit, astım, MS gibi kronik hastalıklar ile menopoz ve hamilelik dönemi gibi konular araştırılmıştır (Akbal, 2008; Aydın, 2008; Eratalay, 2008; Ertong, 2008; Kocaman, 2008; Odabaş, 2008; Toprak, 2008; Şahin, 2008; Sentürk, 2008).

Sakarya Üniversitesi’nde 2009 yılında düzenlenen Kadın Çalışmaları Kongresindeki iki çalışma konuları açısından sağlık sosyolojisi alanında değerlendirilebilir. Bu çalışmalardan biri Özarşan’ın “Kadın hastaların doktorlarla karşılaşması” başlıklı çalışmasıdır (Özarşan, 2009). Çalışmada Özarşan, kadınların cinsiyete dayalı rollere bağlı olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma eğilimlerini araştırır. Bu eğilimler bağlamında kadınların sağlık profesyonelleriyle kurdukları karşılıklı iletişimi yarı yapılandırılmış görüşmelerle ele alır. Diğer çalışma Ayşe D. Ergun ve Cem Ergun’un “Türkiye’de aile hekimliği uygulaması ve kadınlara etkileri” başlıklı çalışmasıdır (2009). Diğer çalışma gibi bu çalışma da toplumsal cinsiyete bağlı olarak sağlık hizmetleri açısından bir değerlendirme sunar. Çalışmada aile hekimliği uygulaması hem çalıştırılacak kadın personel hem de uygulamadan yararlanacak kadınlar bağlamında değerlendirilmeye çalışılır.

Adak, daha önce değindiğimiz kitap çalışması dışında da sağlık sosyolojisi alanındaki çalışmalarını sürdürmektedir. Çalışmalarından biri olan “Çağın vebası AIDS: HIV/AIDS’e ilişkin damgalama ve ayrımcılık” adlı makalesinde Adak (2010), sosyal bir sorun olarak HIV/AIDS’e ilişkin toplumsal algıyı inceler. Adak, çalışmasında HIV/AIDS’in sadece tıbbi bir sorun olmadığını belirtir. Bu nedenle sorunu ekonomik, kültürel ve sosyal boyutlarıyla ele alır. Adak, HIV/AIDS konusunda sosyal nedenleriyle damgalama ve ayrımcılığa değinir. Adak’ın bir başka çalışması “Sosyal bir kurum olarak sağlık” başlıklıdır (2011). Adak adı geçen çalışmasında sağlık kurumu ve işlevlerini, aile, eğitim gibi diğer toplumsal kurumlarla ilişkisiyle inceler. Aynı zamanda çalışmasında sağlık sosyolojisi ve sosyoloji teorilerine yer verir. Ayrıca çalışmada Adak (2011), genel olarak Türkiye’de sağlık hizmetlerine ilişkin bir değerlendirme sunar.

Nihan Bozok’un “Biyoihtidara özgü bir özne(l)leşme pratiği olarak popüler sağlıklı yaşam söylemi” adlı çalışması da ilgi çekicidir (2011, 37-52). Bu çalışmada Bozok, sağlık ve hastalık olgularına değinir. Ancak onun asıl meselesi M. Foucault’un görüşlerinden yola çıkarak beden ve beden üzerinde oluşturulan biyoihtidar, biyopolitiktir.

Sağlık sosyolojisi alanında düzenli olarak çalışan bir isim de Leyla Şimşek-Rathke’dir. Rathke, *Dünden kalanlar: Türkiye’de hemşirelik ve GATA TSK sağlık meslek lisesi örneği* başlıklı çalışmasında hemşirelik mesleği bağlamında kadın emeğini ve cinsiyet rollerini sorgular (2011). Rathke, 1970’li ve 2000’li yıllar arasında Türkiye’de hemşirelik mesleğinin ve meslek algısının değişimi-

ni, hemşirelerin kendi anlatılarından yola çıkarak sunar. Rathke, çalışmasında sağlık hiyerarşisi içinde bakım emeğinin görünmezliğini, sağlık hizmetleri alanındaki politikaları, cinsiyetçi bakış açılarını eleştirir.

Sağlık sosyolojisi alanında kitap düzeyinde bir çalışma daha Özgür'ün ve Atılğan'ın çalışmalarıdır (Özgür ve Atılğan, 2012). Yazarlar *Sağlık sosyolojisi: hastalık ve sağlığa ilişkin kavramsal tartışmalar* başlıklı çalışmalarıyla sağlık sosyolojisi alanına katkı yapma amacını taşıdıklarını belirtirler. Bu çalışma sağlığı etkileyen sosyal etmenler, beden sosyolojisi ve postmodernizm, sağlıkta büyük dilemma: pandemik mi? endemik mi? gibi alt başlıklar içermektedir. Aynı zamanda çalışmada toplumsal cinsiyet ve hemşirelik mesleğine ilişkin uygulamalı bir çalışma örneği de bulunmaktadır. Çok farklı başlıkların bir arada bulunması çalışmanın akışını ve içerik bütünlüğünü etkilemektedir.

Andığımız çalışmalar dışında Kaya, beden üzerine odaklandığı “Klasik sosyolojide beden problemi ve birer bedensel deneyim olarak sağlık-hastalık çözümlenmeleri” makalesinde ruh-beden ayrımını, sağlık-hastalık sosyolojisinin bir alt dal olarak neden geciktiğini ele alır (Kaya, 2013, s. 117-131). Kaya'ya göre bir sağlık-hastalık sosyolojisinden bahsedebilmek ve sağlık-hastalık sosyolojisine dahil olacak çözümlenmeler için toplumbilimin öncelikle, toplumsal aktörü cisimleştirmesi gerekir. Çünkü ona göre sağlık ve hastalık birer bedensel deneyimdir (Kaya, 2013, s. 127). Kaya, ancak bedeni merkeze alan bir bakış açısıyla sağlık sosyolojine imkan verir.

Yukarıda söz edilen çalışmalar dışında, doğrudan sağlık sosyolojisi kapsamında çalışılmamış olmalarına karşın alanla ilgisi kurulabilecek çalışmalar bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda çoğunlukla sağlık bilimleri kökenli olmayan araştırmacılar, sosyal bilim cephesinden sağlık ve hastalık olgusunu ele almışlardır. Böyle bir çalışma olarak *Kapitalizm sağlığa zararlıdır* başlıklı kitap değerlendirilebilir (Elbek, 2013). Başta sosyoloji olmak üzere, felsefe, iktisat, iletişim gibi farklı disiplinlerden gelen kişilerce hazırlanan kitapta kapitalist sağlık sistemine yönelik eleştirel bir tutum sergilenir. Bu bakımdan sağlık hizmetlerinin metalaşması, sağlık ve sermaye ilişkisi, sağlık piyasası, sağlık hizmetlerinde kapitalizmin etkisi, sağlıkta toplumsal eşitsizlikler, sağlık haberleri, hekimliğin dönüşümü, tıp ve tedavi süreçleri, hasta beklentileri gibi başlıklar konu edilir.

Editoryal bir çalışma olan *Neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye'de beden, sağlık ve cinsellik* adlı kitap da benzer bir çalışmadır (Özbay, Terzioğlu, Yasin, 2011). Çalışma, sağlık ve hastalık konularında yeni sağlık anlayışı ve kültürü bağlamında mahrem alanların kamusallaşması olgusunun geçerli olduğu iddiasını taşır. Özbay ve arkadaşları, tıbbın, hayatlarımız, bedenlerimiz ve mahremiyetlerimizin tümü hakkında inceleme, teşhis koyma, tavsiye verme ve müdahalede bulunma yetisinin sürekli kuvvetlendiğini belirtir (Özbay ve ark., 2011,

s. 17). Kitapta sağlık ve hastalığı olgusunun değişmesinde küreselleşme ve neoliberalizmin etkisi vurgulanır (Özbay, Terzioğlu, Yasin, 2011). Bu açıdan kitabın ilk bölümünde Türkiye’deki sağlık sisteminin dönüşümü değerlendirilir. Ağartan, dünyada neoliberalleşme etkisiyle sağlık sistemlerinin ve sağlık sektörünün dönüşümünü, sağlık sektörünün ticarileşmesini, sağlığın metalaşmasını Türkiye örneğinde ele alır (2011, s. 31-44). Yasin, küreselleşmenin ve neoliberalizmin iş piyasasını nasıl tetiklediğini kot kumlama işçileri örneğinde değerlendirir (2011, s. 45-58). Yasin, meslek hastalıklarından yola çıkarak bir dönemin emek piyasasına, politik yapısına ışık tutmayı amaçlar. Elbek, sağlık hizmetleri alanında mahkum ve tüberküloz hastalarını içeri, dışarı, öteki gibi kavramlar bağlamında değerlendirir (Elbek, 2011, s. 59-72). Kitabın ikinci bölümü yeni hastalıklar ve yeni tedaviler başlığını taşır. Mutlu, Türkiye’de tüp bebek uygulamalarının toplumsal olarak nasıl algılandığını ve uygulandığını tarihsel serüveni içinde, farklı toplumsal olgular ve dinamikler bağlamında ele alır (2011, s. 73-93). İkinci, nadir görülen, kalıtımsal, ilaçla tedavisi olmayan, hastalıklara sahip kişilerin Türkiye’deki toplumsal örgütlenme biçimlerini açıklar. Hasta örgütlenmelerinin grupları mahrem alandan çıkartarak, nasıl kamusal görünürlük kazandırdığına değinir (2011, s. 94-110). Terzioğlu, kanser hastalarının hikayeleriyle kanser deneyimini anlatır (2011, s. 111-133). Erol, Türkiye’de neoliberal politikaların etkili olduğu 1980’lerden başlayarak farklı menopoz söylemlerinden bahseder (2011, s. 133-150). Kitapta hastalığın ve sağlığın farklı açılardan ele alınması, konunun toplumsal boyutlarıyla ve görünüşleriyle değerlendirilmesi toplum, sağlık, hastalık ilişkisi bakımından önemlidir.

Doğrudan sağlık sosyolojisi alanında olmasa da alana katkı sağlayan bir kitap da Sezgin’in *Tıbbileşen yaşam bireyselleştirilen sağlık: çelişkiler, alternatifler ve sağlık iletişimi* çalışmasıdır (2011). Sezgin, çalışmasında 1980 sonrasında küresel ve yerel değişimler ekseninde, sağlığın toplumun gündelik yaşamında nasıl yer aldığını tartışır. Sezgin, medya söylemleri aracılığıyla değerlendirmesini yapar. Bunun yanında ‘sağlık iletişimi’ alanının sunduğu kavramsal çerçeveye değinir. Bu çerçeve doğrultusunda medyanın verdiği sağlıklı beden imajına yönelik, sağlığın senin kontrolünde, istersen başarısın gibi mesajlarla sağlığın bireysel bir sorunmuşçasına yansıtıldığı belirir. Sezgin, bu mesajlara karşın sağlığın ekonomik ve politik sistemlere bağlı olduğunu vurgular. Sezgin’e göre birey ‘hasta’ konumundan ‘tüketici’ konumuna geçmiştir. Bu durum sadece sağlık sektörünün değil, medyanın ve birçok ticari işletmenin de yararlanacağı önemli bir pazar yaratılmıştır. Böylece birey kendine teşhis koyan ve kendini tedavi eden, sağlık hizmeti seçenek ve olanaklarını takip eden, kendi için gerekli olan hizmetleri satın alan bir ‘tüketici’ durumuna gelmiştir. Çalışmaya göre sağlık/hastalık konusu toplumsal ya da kamusal bir sorunsal

olarak değil, bireyin bir gündelik yaşam deneyimi ve yükümlülüğü olarak inşa edilmektedir.

Şehriban Şahin Kaya, “Televizyonda kadın, sağlık ve hastalık” adlı çalışmasında yukarıda bahsedilen çalışma gibi medya ve sağlık ilişkisi üzerinde durur ve yeni sağlık anlayışını, toplumsal cinsiyet ve tüketim ilişkileri bağlamında ele alır. (2011, s. 118-150). Kaya’nın ifade ettiği yeni sağlık anlayışı, hasta olmadan, hastalığı önlemeye yönelik, hastalığa neden olabilecek risklerin anlaşılmasıdır. Kaya, bu risklerin ortadan kaldırılmasında gündüz kuşağında yer alan sağlık programlarının rolünü, sağlığın kadınsılaştırılması bağlamında ele alır. Kaya söz konusu programların kadın bedenini bir iş, bir görev, bir proje, bir nesne yapma konusunda olumlayıcı rol oynadığı sonucuna varır.

Benzer bir çalışma Demez’in “Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili” adlı çalışmasıdır (2012, s. 512-532). Çalışmada Demez, sağlığın ticarileşmesi, sağlık politikaları ve sermaye ilişkisi konularını kadın bedeni ve medya bağlamında değerlendirir. Demez, bu amaçla yazılı basında yer alan sağlık haberlerini sağlık, kadın bedeni ilişkisi ve temsili bağlamında inceler. Demez, sağlık programlarında sağlığın tamamen güzellik, diyet, kadın hastalıkları, cinsellik, menopoz, yaşlanma gibi konularla ilişkilendirildiğini belirtir. Demez, ayrıca kitabında sağlık sosyolojisi, beden sosyolojisi ve medya çalışmaları alanındaki tartışmalara da yer verir.

Defter dergisinde yayımlanan bir çalışmaya da değinmek gerekir. Gürbilek (1989), “İktidarın sağlığı” başlıklı çalışmasından sağlık-hastalık olgusunun dünyada ve Türkiye’deki politik, ideolojik biçimlerini tartışır. Ona göre Batı’nın siyasal söyleminde hastalık metaforu önemli bir yer tutar. Sadece bununla da kalmaz. Gürbilek’e göre sağlıklaştırma söylemi topluma yeni bir düzen vermeye de hizmet eder (1989, s. 39). Aynı zamanda Gürbilek, 18. yüzyıldan itibaren insan bedeninin bir müdahale alanı haline geldiğini, diğer yandan da toplumun tedavi edilmesi gereken bir bünye olarak görülmeye başlandığını belirtir (Gürbilek, 1989, s. 39). Gürbilek, çalışmasında hastalık ve suç gibi farklı bağlantılara da değinir.¹⁴

Sağlık sosyolojisi alanında kitap düzeyindeki ilk ürünler, kitaplaştırılan tez çalışmalarıdır. Söz konusu çalışmaları hazırlayan isimlerin sağlık sosyolojisine yönelik ilgileri sadece tez çalışmalarıyla sınırlı kalmamıştır. Sonraki yıllarda da aynı isimler sağlık sosyolojisi alanında üretim yapmaya devam etmişlerdir. Kitap düzeyindeki çalışmaların bir kısmı ise sağlık sosyolojisi alanında verilen derslere dayanır. Bu tür çalışmaların önde gelen kaygısı, sağlık, hastalık gibi

¹⁴ Sağlık sosyolojisi alanına, alan dışından katkı sadece bu makalede andığımız çalışmalarla sınırlı değildir. Sağlığı toplumsal boyutlarıyla ele alan pek çok çalışma vardır. İşletme bölümünden Özdemir’in “Doktorların toplumsal imajı: Afyon ilinde bir araştırma” adlı çalışması, konusunun sağlık sosyolojisine yakınlığı açısından bu çalışmalara verilebilecek iyi örneklerden biridir (Özdemir, 2006).

temel kavramların tanıtılması, sağlık ve hastalık olgusunu etkileyen kültürel, ekonomik, sosyal etmenlerin genel hatlarıyla ele alınmasıdır. Kimi kitaplarda ise sağlık sosyolojisi, başlıca bir konu olarak ele alınmaktan daha çok sosyolojinin kısaca değinilen alt dallarından biri olarak sunulmuştur. Makale düzeyinde yapılan çalışmalara bakıldığında ise alanı tanıtıcı çalışmaların yanında, özellikle 2000'li yıllardan sonra özgün ve ilgi çekici konuların işlendiği, alanda üretim açısından makale düzeyinde hareketlilik olduğu görülür.

Sağlık Sosyolojisi Alanında Yürütülen Dersler ve Tezler

Bir ülkede bilimsel bir alanda uzmanlaşmanın en iyi göstergeleri o alanın üniversitelerde eğitim-öğretim, araştırma faaliyetlerinde nasıl ve ne kadar yer aldığıdır. Eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin somut göstergeleri ise üniversitelerde yürütülen dersler ve lisansüstü tezlerdir. Bu açıdan Türkiye'de sağlık sosyolojisinin gelişimine ilişkin bir değerlendirme ancak Sosyoloji bölüm müfredatları ve lisansüstü tezlerinin incelenmesiyle anlamlı hale gelir.

Türkiye'de Sosyoloji bölüm müfredatları incelendiğinde sağlık sosyolojisi dersinin farklı isimlerle ancak benzer içeriklerle yaklaşık olarak 24 üniversitenin bölüm müfredatlarında seçmeli ders statüsünde yer aldığı görülür. Söz konusu ders adları şöyle sıralanabilir: Sağlık Sosyolojisi, Sağlık ve Hastalık Sosyolojisi, Medikal Sosyoloji, Sağlık ve Tıp Sosyolojisi, Sağlık ve Beden Sosyolojisi, Küreselleşme ve Sağlık, Sağlık ve Tedaviyi Anlamak.¹⁵ Ayrıca bazı bölümlerin lisansüstü derslerinde de sağlık sosyolojisine ilişkin okuma ve çalışmalar yapılmaktadır.

Sağlık sosyolojisi alanında Sosyoloji Bölümleri'nde yapılan tezlerde farklı başlıklar olmasına karşın konu ve içerik açısından ortaklıklar bulunur. Bu ortaklıklar sınıflandırılırsa modern ve geleneksel tıp ayrımından yola çıkarak, kırdı ve kentte sağlık-hastalık sistemlerini ve tutumlarını karşılaştıran çalışmalar ilk sırayı alır. Sağlık ve hastalık olgusunu etkileyen kültürel nedenler kır ve kent ayrımı çerçevesinde değerlendirilir. Kızılçelik'in daha önce de andığımız *Kırsal kesim ve kentsel kesimdeki sağlık sisteminin sosyolojik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmesi* başlıklı çalışması bu doğrultudadır (Kızılçelik, 1995a).

Aynı doğrultuda bir başka çalışma Mehmet Nuri Turunç'un *Geleneksel tıbbın halk üzerindeki etkisi: Karapınar köyü örneği* çalışmasıdır (1998). Turunç, bu çalışmada halkın hangi durumlarda modern tıp kurumlarını veya geleneksel tedavi yöntemlerini tercih ettiğini tespit ederek, sağlık sosyolojisi açısından bir değerlendirme yapmayı amaçlar.

¹⁵ Bilgi yazar tarafından 2013-2014 Eğitim-Öğretim yılı müfredatları baz alınarak, hazırlanmıştır. Sağlık sosyolojisi alanı dışında 11 üniversitede Beden Sosyolojisi, 5 üniversitede Yaşlılık, 7 üniversitede Çocukluk ve Gençlik sosyolojisi dersleri verilmektedir.

Başka bir çalışma *Sağlık-hastalık olgusu ve toplumsal kökenleri (Burdur örneği)* başlıklı yüksek lisans tezidir (Tekin, 2007). Ayşe Tekin, bu çalışmasıyla Burdur kent merkezinde yaşayan bireylerin sağlık-hastalık olgusuna ilişkin bilgi, tutum ve davranışlarının, toplumsal faktörlerin etkisiyle nasıl farklılaştığını tespit etmeyi amaçlar. Bu çalışma, çeşitli toplumsal değişkenlerin (cinsiyet, medeni durum, aile, eğitim, meslek, gelir, statü ve sınıf, yaşama tarzı, din, sosyal çevre, kültürel değer ve normlar) Burdur'da yaşayan bireylerin sağlık ve hastalığı açıklama, algılama, geleneksel iyileştiricilere gitme, ilaç kullanma gibi durumlar üzerinde nasıl etkili olduğunu sorgular (Tekin, 2007, s. i).

Özen, *Health and illness experiences among the urban poor: the case of Altındağ* başlıklı çalışmasında kır-kent ayrımının yansımalarını kent içi bir bölgede araştırır (Özen, 2008). Özen, yaşanan bölgenin sağlık ve hastalık üzerindeki etkisini, kırsal bölgelerden göçlerle toplumsal niteliği belirlenen gecekondu mahallelerinde arar. Altındağ'da yer alan iki gecekondu mahallesinde, kent yoksullarının sağlık algıları, sağlık hizmetlerine erişimleri, sağlığa ilişkin stratejileri ve sağlık kuruluşlarındaki deneyimleri üzerinde farklı sermaye biçimlerinin (ekonomik, sosyal, kültürel ve sağlık¹⁶) etkisi araştırır. Özen'in çalışmasına göre ekonomik sermaye, kent yoksullarının sağlık deneyimlerini birbirine benzeştirirken, kendisini kimliklerin çeşitlenmesiyle (köylü-kentli; okur-yazar/okur-yazar olmayan; kadın/erkek; sağlıklı/sağlıksız) gösteren kültürel sermaye, bu deneyimleri güçlü bir şekilde farklılaştırmaktadır. Özen'in çalışması aynı zamanda sağlık sistemine yönelik analizler sunar.

Benzer bir çalışma Kalındemirtaş'ın (2010) *Geleneksel tıbbın halk üzerindeki etkisi, Adıyaman ili Ören köyü* örneği'dir. Kalındemirtaş, Ören köyünde yaşayan bireylerin sosyal, ekonomik, kültürel özellikleri ile bu özelliklerin sağlık hastalık olgusuna ilişkin bilgi, tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışır. Bu çalışma durum saptayıcı bir çalışma olarak nitelendirilebilir.

Başlığı açısından farklı temaları çağrıştıran ancak içeriği açısından yukarıda bahsedilen temayla ortaklık kurulabilecek bir çalışma İrfan Kaya'nın *Sağlık felsefesi çerçevesinde anestezi ve cerrahi birimlerde hasta savunuculuğu tutumlarının belirlenmesi* başlıklı tezidir (2012). Bu çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak din sosyolojisinin kuramsal alt yapısına yer verilir. Hatta din olgusu bağlamında sağlık ve hastalık sistemini ele alır. Çalışma iki alt disiplinin (sağlık ve din sosyolojisi) kuramsal temellerini sentezleyerek Sivas ilinin Gürün ilçesi ve çevre köylerinde inanışın ve kültürün sağlık-hastalık algısı ve davranışı üzerindeki etkisini alan çalışması yoluyla inceler.

¹⁶ Özen'e göre sağlık sermayesi (bireysel olarak ifade edilen rahatsızlıklar ve tıbbi olarak teşhis edilmiş hastalıklar) diğer sermaye biçimlerini etkilerken aynı zamanda onları da etkilemektedir.

Tez çalışmalarında ele alınan bir başka tema medyanın sağlık ve hastalık algısı üzerindeki etkisidir. Son yıllarda Türkiye’de medyada sağlık konusunu farklı boyutlarıyla işleyen programlar artmıştır. Bunun yanında sağlık konusunda bahsedilen programlar, gazetelerin sağlık köşeleri, sağlıkla ilgili internet siteleri neredeyse birincil bilgi kaynağı haline gelmiştir. Söz konusu gelişmeler Türkiye’de sağlık ve toplum ilişkisini medya bağlantısıyla inceleyen tezlerin artmasına neden olmuştur. Örneğin Albal (2010), *Sağlık alanında risk ve korku kültürünün sosyolojik analizi: domuz gribi örneği* başlıklı tezinde sağlık-toplum-medya ilişkisini ele alır. Albal’ın, risk toplumu, korku kültürü, belirsizlik, güven gibi kavramlar çerçevesinde oluşturduğu temel varsayımı, günümüzde karşılaşılan yeni risklerin sağlık alanından gelmesi ve medyanın riski algılayış biçiminin şekillenmesinde rol oynadığıdır. Domuz gribine ilişkin gazete haber içeriklerinden yola çıkan Albal, hastalığın kişiselden ziyade kamusal bir sorun haline geldiği ve hastalığın modern toplumun ürettiği yeni risk biçimlerinden biri olduğu sonucuna varır.

Yeşilşerit (2012), *Sağlık kültürünün oluşumunda sağlık haberlerinin yeri: sağlık muhabirleri ve İstanbul’da iki farklı sosyo-ekonomik yapıdaki mahallede yaşayanlarla yapılan araştırma* başlıklı tezinde medyada yayınlanan sağlık haberlerinin, sağlık kültürü üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlar. Bunun için gazete haber içeriklerini analiz eder ve mülakatlar yapar. Çalışmasının sonucunda Yeşilşerit, medyada yapılan sağlık yayınlarının, sağlık kültürü üzerinde, dönüştürücü etkisi olduğunu belirtir. Aynı zamanda medyanın sağlık endüstrisine, dolayısıyla da sağlık sermayesine reklamlarla örtülü olarak hizmet ettiği sonucuna varır.

Sağlık, hastalık ve medya ilişkisini inceleyen bir çalışma da Karakuş’un *Gazetelerdeki sağlık haberleri: yaşamın tıbbileştirilmesi, sağlığın bireyselleşmesi ve tüketim üçgeninde kadın* adlı çalışmasıdır (2013). Karakuş, ulusal gazetelerdeki sağlık haberlerinin içeriğinin tüketime özendirme, yaşamın tıbbileştirilmesi ve sağlığın bireyselleştirilmesi noktasında etkisini kadınlar üzerinden inceler. Karakuş’a göre, gazetelerdeki sağlık haberleri yoğunluklu olarak kadın okuyucuları hedefler ve sağlık haberlerinin çoğu sağlık problemlerini bireyselleştirir.

Sağlık sosyolojisi literatüründe hastalık durumunda bireyin hasta rolünü benimseyerek, normal hayatlarında sürdürdükleri rol ve görevleri yerine getirememesi durumu sıklıkla vurgulanır. Bu durum çalışma yaşamından uzak kalma, eğitimin kesintiye uğraması, aile içi rollerin yerine getirilememesi gibi örneklendirilebilir. Hastaların sosyal yaşamları da kısa süreli kimi zaman ise uzun süreli durma noktasına gelir. Rol ve görevlerin getirdiği sorumlulukları yerine getirememesi hali ‘toplumsal sapma veya sapan davranış’ kavramlarıyla açıklanır. Yapılan tez çalışmalarının bir kısmı da hastalık süreci ve bu süreçteki rol değişimine, hastalık nedeniyle sosyal hayatın kesintiye uğramasına ilişkin-

dir. Bu bağlamda Akyollu tezinde hemodiyaliz hastalarıyla çalışır (1994). Akyollu, *Hemodiyalize bağlı hastaların tıp sosyolojisi açısından incelenmesi* başlıklı çalışmasında hasta bireylerin sosyal ve ekonomik açıdan toplum yaşamından uzaklaşarak, toplumsal statü, rol, görev ve sorumluluklarını yerine getireme nedenlerini ele alır. Akyollu, hasta bireylerin toplumsal sapma durumunu sağlık sosyolojisi açısından inceler.

Özer (1998), *Hastalık durumunda toplumsal ilişki ağının yapısı ve işlevi (Ankara Üniversitesi İbni Sina Hastanesi hemodiyaliz ünitesi hastalarına toplumsal ilişki ağı-evreler modeli uygulaması)* tezinde, hastalık durumunu, toplumsal ilişki ağları çerçevesinde açıklamayı amaçlar. Bu amaçla çeşitli modeller kullanarak, hastaların sosyo-demografik özelliklerinin, toplumsal ilişki ağının yapısının ve işlevinin, hastalık durumuna etkilerini çözümlenmeye çalışır.

Doğrudan hastalığı ve hastaları konu alan bir diğer çalışma Yaşar'ın *Depresyonun sosyolojik açıdan incelenmesi: Elazığ örneği* başlıklı tezidir (2003). Yaşar, Elazığ Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ve Sigorta Hastanesi Psikiyatri Bölümü'nde yatarak tedavi gören depresyon hastalarıyla yaptığı görüşmelerle hastaların neden depresyona girdiklerini araştırır. Çalışmasında depresyonun nedenleri ve sonuçları açısından sosyal bir problem olarak ele alınması gerektiğini belirtir. Depresyonun sosyal ve ekonomik yapıyla ilişkili olduğunu öne sürer. Yaşar'ın çalışması kimi zaman sosyal psikolojiden ödünç aldığı kavramlarla psikoloji alanına yaklaşır.

Yukarıdaki çalışmalara eklenebilecek bir çalışma da *Menopoz döneminin kadının sosyal ilişkilerine olan etkileri* başlıklı çalışmadır (Kıroğlu, 2005). Kıroğlu, biyolojik bir süreç olan menopozun, kadınların yaşamlarını toplumsal ve psikolojik olarak değiştirdiği düşüncesiyle Ankara'da yaşayan 40-66 yaş arasındaki orta sınıf kadınların, menopoz dönemine bakışlarını, tutumlarını ve menopozun sosyal ilişkilere olan etkilerini araştırır. Çalışma menopozu ve menopoz dönemini kadın, sağlık ve toplumsal ilişkiler bağlamıyla ele alır.

Günler'in *Hemodiyaliz hastalarında hastalığa bağlı toplumsal rol değişimi beklenti ve sorunları: bir sağlık sosyolojisi çalışması* başlıklı tez çalışması iyi bir örnektir (2011). Günler, tezinde hemodiyaliz tedavisi gören kronik böbrek yetmezliği hastalarının, hastalığa bağlı rol değişimlerini, beklenti ve sorunlarını sosyolojik açıdan ortaya koymayı amaçlar. Günler alan araştırması yaptığı tezinde kronik böbrek yetmezliği hastalarının, hastalıklarına bağlı olarak bazı toplumsal rolleri yerine getirmekte güçlük çektikleri, hastalandıktan sonra tedavilerine ve sosyal yaşama uyum konusunda çeşitli zorluklar yaşadıklarını belirtir.

Sağlık sosyolojisinin araştırma konuları içinde sağlık sistemleri ve sağlık politikaları önemli bir yer tutar. Türkiye'de sağlık sosyolojisi alanında değerlendirilebilecek tez çalışmalarında da sağlık sistemi, sağlık politikaları, sağlık

sistemine bağlı eşitsizlikler konu edilir. Bu doğrultuda Özen, *Health policy in Turkey* başlıklı tezinde sağlık politikaları ve eşitsizlikler üzerinde durur (2000). Özen, medikalizasyon ve küreselleşme bağlamında ulusal sağlık politikası eğilimlerini analiz etmeye çalışır. Devlet, tıp ve egemen sınıflar arasındaki ilişkilerden yola çıkarak, sağlık politikaları kamu sağlığını geliştirir mi, yoksa mal birikimini mi güçlendirir, sorusuna cevap arar. Bu yönüyle tez sağlık politikalarına yönelik eleştirel bir tutum sergiler.

Sümer de tezinde sağlık sistemi ve politikaları üzerine çalışır. Sümer, *The transformation of health policies in Turkey as a part of the European integration: the case of cause of death statistics* başlıklı tezinde sağlık istatistiklerinin sağlık politikalarının belirlenmesindeki etkisini tartışır (2007). Bu çalışmanın diğer tezlerden farkı istatistiğin sosyal boyutunu vurgulamasıdır. Sümer, sağlık istatistikleri içinde ölüm istatistiklerini inceler. Böylece Türkiye’deki sağlık istatistiklerinin reformu, modernleşmesi, dönüşümü bağlamında sağlıktaki dönüşümü açıklamaya çalışır.

Toksabay, *The health right of refugees in Turkey/Türkiye’deki mültecilerin sağlık hakkı* adlı tez çalışmasında sağlık sistemi ve politikalarına değinir (2010). Toksabay, Türkiye’de yerleşik mültecilerin sağlık hakkına erişimleri bağlamında Türkiye’deki sağlık sistemini tartışır. Toksabay, tezinde sağlık çalışanları, sivil toplum örgütleri ve mülteciler arasındaki ilişkileri nitel bir araştırmayla inceler.

Şavran’ın *Toplumsal eşitsizlikler ve sağlık: Eskişehir’de sosyolojik bir araştırma* başlıklı tezi sağlık politikaları ve eşitsizlikler temasını ele alır (2010). Şavran, Eskişehir’de sağlığa ilişkin algı, tutum ve davranışların, sosyal-ekonomik statüye göre nasıl farklılaştığını inceler. Çalışma çeşitli düzeylerdeki sağlık hizmetlerinin toplumdaki dağılımına ve dağılımdaki eşitsizliklere bağlı olarak sağlık kurumlarına, sağlık personeline ve genel olarak sağlık hizmetlerine ilişkin değerlendirmelerin nasıl değiştiğine, ayrıca sağlık alanındaki hiyerarşik yapıya dikkat çeker.

Çırpıcı, *Türkiye’de kamu sağlık hizmetlerinde 1980 sonrası uygulanan neo-liberal ekonomi politikalarının sağlık personeli istihdamı üzerindeki etkileri: sözleşmeli sağlık personeli istihdamının eleştirel bir değerlendirmesi* başlıklı tez çalışmasında Türkiye’de uygulanan neo-liberal sağlık politikalarının yardımcı sağlık personeli üzerindeki etkilerini araştırır (Çırpıcı, 2010). Çalışmada dünyadaki ve Türkiye’deki sağlık sistemlerinin dönüşümü değerlendirilirken, Türkiye’de 1980 sonrası uygulanan sağlık politikalarının personel istihdamı modeline etkisi üzerinde durur.

Sağlık sistemiyle bağlantılı farklı bir tez Ertong’un *Sağlık sisteminde hekim hasta ilişkisi ve güven unsuru* çalışmasıdır (2011). Ertong’a göre hekim-hasta arasındaki güven ilişkisi sağlık sistemine duyulan güvenin en temel

belirleyicisidir. Bu varsayımdan yola çıkarak Ertong, sağlık alanında güvenin nasıl inşa edildiğini, sağlık sisteminin nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymayı amaçlar.

Aslantürk, *Türkiye’de biyo-iktidar açısından sağlık hizmetleri ve kadın başlıklı çalışmada* nüfus ve sağlık politikalarına kadın sağlığı açısından bakar (2012). Çalışmada biyo-iktidar kavramından yola çıkarak, Türkiye’de nüfus politikalarının ve uygulamaların bir temsili olarak kadınlara sunulan sağlık hizmetlerini değerlendirmeye çalışır.

Sağlık alanında Sosyoloji bölümlerinde hazırlanan bazı tezler içerikleriyle diğer çalışmalardan ayrılır. Örneğin İbrahim Biri tarafından hazırlanan *Modern batı tıbbının epistemolojik dayanakları üzerine sosyolojik bir inceleme* adlı tezi böyle bir çalışmadır (2009). Biri, tezinde Descartes’ın ruh ve beden ayırımından yola çıkarak modern tıbbın eleştirisini yapar. Aynı zamanda Biri, doktorlarla yaptığı mülakatlarla zenginleştirmeye çalıştığı tezinde sağlık ve hastalığın toplumsal yönlerine vurgu yapar. Biri’nin sağlık ve hastalığı anlama ve tanımlama düzeyinde temel felsefi sorun olarak ele alması kimi zaman tezinin bir felsefe tezi olduğunu düşündürür.¹⁷ Farklı bir çalışma da Yıldız’ın ‘Memur Sendikalarının Türkiye’nin AB Üyeliğine Bakışı (Sağlık Sendikaları Örneği)’ başlıklı tezidir (2009). Yıldız, tezinde Türkiye’deki sağlık sendikası üyelerinin Avrupa birliğine bakışını ele alır.¹⁸ Farklı sayılabilecek bir başka çalışma Surat’ın hazırladığı ‘Medikal Sosyoloji Açısından Endüstri Meslek-Çevre Hastalıklarına İlişkin Bir Değerlendirme’ başlıklı çalışmasıdır (1993). Surat, tezinde endüstri, çevre ve meslek bağlamında aile ve aile sağlığındaki yeni eğilim-beklentileri ele alır.

Farklı bir çalışma da Bakacak’ın *Normal/Patolojik ayrımı çerçevesinde akıl hastalığına bakışa ilişkin niteliksel bir araştırma* başlıklı toplumun hastalık algısını analiz etmeye ilişkin tezidir (2008). Çalışmanın konusu, akıl hastalığı kavramının toplumun üyelerince nasıl tanımlandığıdır. Çalışmada akıl hastalığına ilişkin tanımlamaların, kişiden kişiye, kültürden kültüre değişebildiğini belirtir. Türk toplumunda özelde akıl hastalığı kavramına nasıl bakıldığını ortaya koymayı çalışır. Böylece Bakacak (2008), akıl hastalığının ve genelde hastalıkların, sosyolojinin konusu olduğunu ortaya koymaya çalışır.

¹⁷ Bazı felsefe tezlerinin de kavramsal çerçeve ve yöntem açısından sosyoloji alanına kaydığını söylemek mümkündür.

Yılmaz, B. (2009). *Sağlık felsefesinde bir problem: hasta-hekim ilişkisinde yaşlı hastaların durumu*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yrd. Doç. Dr. Ayşe Canatan (Dan)., Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü.

Kaya, M. (2010). *Sağlık felsefesi çerçevesinde anestezi ve cerrahi birimlerde hasta savunuculuğu tutumlarının belirlenmesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yrd. Doç. Dr. Ayşe Canatan (Dan)., Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü.

¹⁸ Tez çalışmada neden özellikle sağlık sendikası çalışanlarının örneklem olarak seçildiğinin bilgisi bulunmamaktadır.

Mutlu, *The local culture of in vitro fertilization in Turkey: women’s narratives of “test-tube baby” technologies / In vitro fertilizasyonun Türkiye’deki yerel kültürü: kadınların tüp bebek teknolojileri anlatıları* başlıklı çalışması ele aldığı araştırma konusu açısından oldukça farklı bir çalışmadır (2009). Mutlu, tüp bebek konusunun Türkiye’de gittikçe popülerleştiğini, bu konudaki teknolojik gelişmelerin televizyon programlarında, gazetelerde sıklıkla ‘mucize, umut’ gibi işlendiğini belirtir. Mutlu, mucize, umut söylemiyle yardımcı üreme teknikleri alanında yeni üretilen teknolojilerin insanlar üzerinden pazarlandığını öne sürer. Mutlu’ya göre tüp bebek teknolojilerinin küresel düzeyde pazarlanmasında yerel kültürlere bağlı olarak farklı toplumsal kodlar kullanılır. Mutlu, böylece tüp bebek teknolojisinin de yerel kültürünün üretildiğini belirtir. Söz konusu üretim sürecinde etkili temel sosyal süreçler ve aktörleri incelenmeyi amaçlar. Bu amaçla Mutlu, İstanbul’da farklı tüp bebek merkezlerinde tedavi gören kadınların deneyimlerinden yola çıkarak, yaptığı görüşmelerle tüp bebek konusunda sosyo-kültürel arka planı ortaya çıkaran geniş bir tabloya ulaşmaya çalışır.

Sosyoloji bölümlerinde yürütülen tezler dışında farklı bilim dallarında yürütülen ancak sağlık-toplum ilişkisini incelemesi ve akademik üretim açısından söz edilmesi gereken çalışmalar vardır. Aynı zamanda bu çalışmaların kimi zaman sosyolojik donanıma sahip öğretim üyelerince yürütüldüğünü belirtmek gerekir. Bu alanlar içinde özellikle sosyal antropoloji, halk sağlığı, siyaset bilimi ve kadın çalışmaları gibi alanlar öne çıkar. Örneğin Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı’ndan Alpar, *Women and health: quality of life* başlıklı tezinde toplumsal eşitsizliklere kadın cephesinden değinir (1997). Alpar, ücretli çalışma ve sağlık konularına odaklanır ve kadın sağlığı açısından yaşam kalitesini etkileyen faktörleri inceler. Yine Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı’ndan Yurdakul (1998), *Female body and its representation in medicine: a case study of gynecology* başlıklı çalışmasında feminist teorinin etkisiyle erkek egemen tıbbi ve tıbbi söylemde kadın temsilini ele alır. Çalışmanın ilk bölümünde, tıp sosyolojisinde beden yaklaşımlarını ve bu yaklaşımlarla bağlantılı olarak kadın bedeninin yerini tartışır.

Antropoloji alanındansa doktora ve sonrası çalışmalarıyla Ayşecan Terzioğlu’ndan bahsetmek gerekir. Terzioğlu, aslında lisans ve yüksek lisans eğitimini sosyoloji alanında tamamlamıştır. Yüksek lisans tezi *Turkish medical doctors: historical experience and self-narratives* başlıklı çalışmasıdır (Terzioğlu, 1998). Terzioğlu’nun doktorlar üzerine yürüttüğü yüksek lisans tezinde temel varsayımı; günümüzde doktorların sağlık alanındaki profesyonelliklerinin dışına çıkarak, sosyal ve politik konularda da kendilerini bir otorite olarak tanıttıkları/yansıttıklarıdır. Terzioğlu, bu varsayımını güçlendirmek için Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden başlayarak ulus devlet inşa projesinde

önemli siyasi aktörler olan doktorların otobiyografilerine yer verir. Doktor görüşmeleri ve doktor-hasta gözlemleriyle de varsayımını destekler. Terzioğlu, *Experiencing and explaining cancer: a critical study of Turkish modernity through the cancer patients' illness narratives* başlıklı doktora tezini kültürel antropoloji alanında hazırlar. Terzioğlu tezinde Türkiye'de seçtiği hastanelerde yürüttüğü saha çalışmasında kanser hastalarının hastalık anlatılarını toplar. Terzioğlu bu anlatılar bağlamında yüksek lisans teziyle bağlantılı olarak Türk modernleşmesinin eleştirel bir analizini yapar. Terzioğlu, sosyoloji formasyonunu da kullanarak sağlık ve hastalık antropolojisi alanında üretime devam etmektedir.

Sağlık sosyolojisi kapsamında yapılan tezler incelendiğinde diğer çalışmalara (kitap ve makale düzeyindeki çalışmalara) oranla özellikle konu seçiminde canlılığın olduğu görülür. Söz konusu canlılık çalışma konuları açısından da geçerlidir. Kimi temaların yinelenmesine karşın, pek çok farklı tema, örneğin domuz gribi, depresyon vb. hastalıklar, yaşamın tıbbileştirilmesi, hasta savunuculuğu, tüp bebek ve yerel kültür gibi farklı nitelikte konular işlenmiştir. Konuların farklılığına bağlı olarak araştırmaların öznesi olan gruplar da farklılaşmıştır. Örneğin menopoz sürecini yaşayan kadınlardan, mültecilere kadar çeşitli toplumsal gruplarla görüşmeler yapılmıştır.

Sonuç

Yukarıda görüleceği üzere çalışmamızda sağlık sosyolojisinin Türkiye'deki gelişimi telif eserler, tezler ve bölüm müfredatları bağlamında incelendi. Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

İlk elden söylemek gerekir ki Türkiye'de sağlık sosyolojisi erken dönemlerden itibaren sosyal bilimciler tarafından ilgiyle karşılanmıştır. 1960'larda başlayan sağlık sosyolojine yönelik ilgi telif eserlerden, tez çalışmalarından da anlaşılacağı üzere zamanla artmıştır. Ancak bu ilginin sınırlı kaldığını da belirtmek gerekir. İlginin sınırlı kalmasının birkaç nedeni bulunur. Bilindiği üzere bilim dallarının gelişmesinde, örgütlenme, kurumsallaşma ve fon desteğinin sağlanması araştırmaların artması açısından katkı sağlar. Bunların yanı sıra çalışma alanında süreli yayın faaliyetinin varlığı da çalışmaların gelişmesinde rol oynayan bir diğer etmendir. Gerçekten de sağlık sosyolojisinin Avrupa ve Amerika'daki gelişimi incelendiğinde, kurumsallaşmanın ve akademik yayıncılığın alanın ivme kazanmasında etkili olduğu görülür. Türkiye açısından ise 1998 yılında kurulan Sağlık İçin Sosyal Bilimler Derneği, sağlık sosyolojisinin gelişimi açısından önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir.¹⁹ Ancak derneğin mevcut hedeflerini yeterince gerçekleştirdiği söylenemez.

¹⁹ Dernek tüzüğünde belirtildiğine göre derneğin amacı, "Sosyal Bilimler bilgi ve yöntemlerini sağlık alanına uygulayarak bireylerin ve toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesine katkıda bulunmaktır". Bu amacı gerçekleştirmek için derneğin hedefledikleri ise şunlardır:

Sağlık ve sosyal alanlarda çalışanların mesleklerarası ve bilimsel disiplinlerarası işbirliği için destek ve teşvik sağlamak, iletişim ağı kurmak... Sağlık bilimleri ile sosyal bilimlerin kuramsal ve uygulamalı çalışma alanları arasında köprü oluşturmak, Sağlık problemlerinin çözümünde disiplinler arası yaklaşımın uygulanması için uğraş vermek... Derneğin hedefleri doğrultusunda ulusal ve uluslararası kongre, panel, açık oturum ve seminer gibi bilimsel toplantılar, eğitim programları, kurslar düzenlemek, sözlü ve yazılı yayınlar yapmaktır.

Kurumsallaşma sorunu dışında başka bir eksiklik Türkiye’de sağlık sosyolojisine ilişkin süreli yayının bulunmamasıdır. *Toplumbilim Dergisi*’nin “Sağlık sosyolojisi özel sayısı” dışında sağlık sosyolojisini konu eden süreli bir yayına rastlanmamaktadır. Diğer süreli yayınlara bakıldığında ise sağlık sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların düzensiz bir şekilde yer aldığı görülür. Herhangi bir süreli yayında, düzenli olarak ne konu hakkında bir dosya yapılmış, ne de köşe açılmıştır. Bütün bunlar çalışmaların çoğalmas ve okuyucularla buluşması önündeki engeller olarak durmaktadır.

Sağlık sosyolojisinin Türkiye’de yeterince ivme kazanamamasının bir nedeni olarak da çalışma alanının zorluğu görünmektedir. Bir sağlık sosyolojisi çalışmasının başarı elde etmesi ilgili diğer disiplinlerle üretken bir işbirliği içerisinde olmasına bağlıdır. Sözgelimi İstanbul’da devlet hastanelerinin önemli oranda kent çeperlerine taşınması gündemdedir. Bu olgunun ele alınması kent sosyolojisinden şehir ve bölge planlamasına kadar pek çok dalın ve disiplinin çalışma konusudur. Söz konusu olgunun toplum ve sağlık ilişkisi açısından kapsamlı bir değerlendirmesi ilgili disiplinlerin ortak çalışmasını gerektirir. Ancak bilindiği üzere Türkiye’de disiplinler arası çalışma olanağı beklentileri karşılamaktan uzaktır. Bu durum kuşkusuz sağlık sosyolojisi gibi disiplinler arası bir alanın gelişmesini doğrudan etkiler.

Yukarıda sıraladıklarımız dışında vurgulanması gereken bir başka sonuç ise sağlık sosyolojisi literatürüne yöneliktir. Türkiye’de mevcut sağlık sosyolojisi literatürü incelendiğinde kimi ortaklıklar, hatta tekrarlar göze çarpmaktadır. Bu ortaklıklar, çalışmaların temaları ve yöntemleri bakımındandır. Kitap, makale ve tez çalışmalarında kır-kent ve modern-geleneksel tıp ayrımı öne çıkan temalardır. Bu temaların yanı sıra medya ve sağlık ilişkisi; sağlık politikaları ve toplumsal eşitsizlikler; hastalık ve toplumsal sapma; sağlık, hastalık ve kültür ilişkisi; doktor, hastalık, hastalık algısı işlenen konular arasındadır. Yöntem açısından göze çarpan ortaklık ise çalışmaların uygulamalı araştırmalar olmasıdır.

Bütün sıraladıklarımızın ışığında Türkiye’de sağlık sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların olması gereken düzeyden uzak olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu durum alana ilişkin toplumsal sorunların ve olguların eksikliğinden kaynaklanmamaktadır. Tersine Türkiye’de sağlık ve toplum ilişkisi bağlamında pek çok özgün konu çalışılmayı beklemektedir. Öte yandan, bir Türk sağlık sosyolojisi geleneğinin oluşması için çalışmaların kavramsal ya da tarihsel açıklamalardan öteye gitmesi şarttır. Sağlık açısından Türk toplumunun biricik yanlarını toplumsal bağlarıyla ve farklı yönleriyle bir bütün olarak ele alan, toplumsal gerçekliği çok boyutlu olarak sunabilecek çalışmalar Türkiye’de sağlık sosyolojisi geleneğinin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

Güven, S. (2014). [Extended Abstract] Health sociology studies in Turkey. Turkish Journal of Sociology, 2014/2, 3/29, pp.154-164

EXTENDED ABSTRACT

Health Sociology Studies in Turkey

Seda Güven*

This paper aims reviewing the foundation, development and current situation of sociology of health and illness in Turkey. For realising this aim, we will first present a short history of sociology of health and illness general and after that we will focus on Turkey.

The sociology of health and illness is a sub-discipline of sociology that studies the interactions between sociology and health. These interactions can be listed as follows:

1. The phenomenon of health and illness related with one society's cultural, economic, political structures and properties.
2. The interaction of health and illness phenomenon with social changes.
3. The change of health and illness perception depending on social factors.

In this paper, we will inform about sociology of health and illness concerning following issues: health and illness perception and relation of this perception with poverty, unemployment, divorce, social change and health; social causes and their consequences over health and illness; social and economic causes of illness; affects of cultural structures over health and illness; how one defines sickness or health depending on various variables of her life; social responses against illness; health care employee and patient relations; distribution of diseases in the community and inequalities, health care, health policies, health institutions and legal issues.

As matter of fact, during the first half of the 20th century the scope of sociology of health and illness hadn't been that much comprehensive including above mentioned issue diversity. After second half of the 20th century, study topics have began to increase.

The foundation of sociology of health and illness can be dated back to late 1800s. The first publication was authored by Charles McIntire. McIntire gave a definition of health sociology and in his famous essay "The Importance of the Study of Medical Sociology" linked medicine and sociology (1894). Two key works followed McIntire's study: Elizabeth Blackwell's (1902) "Essays in Medical Sociology" and the James P. Warbasse (1909) "Medical Sociology". Pure health sociology studies that determined the framework of the area began

* Asst. Prof. Dr., Istanbul University Faculty of Letters Department of Sociology, sedagoven@yandex.com.

after World War II. After 1950's social sciences began to concern more about health and illness. After this period the studies of Talcott Parsons and Robert K. Merton were considerably effective in the determination of the orientation of health and illness sociology. Talcott Parsons have known first major theorist in health and illness sociology. He brought health sociology academic recognition. Moreover, following Talcott Parsons, Robert Merton published work in health and illness sociology. Talcott Parsons, Robert Merton contributed academic legitimacy of the field. Thus health and illness sociology has become an autonomous field of sociology.

In Turkey, health and illness studies began in the 1950's. The first study in the field was Orhan Türkdoğan's dissertation. Orhan Türkdoğan tried to identify relationship between culture and health care services in rural areas. Following that work, other sociologist Aytül Kasapoğlu gave her dissertation about health and illness sociology in 1985. Aytül Kasapoğlu focused on the social relations of personnel in health care organizations in her study. After that work Sezgin Kızılcelik gave his dissertation in 1995. Sezgin Kızılcelik tried a comparative analyse between rural and urban health care systems within a sociological perspective. These studies were first studies about sociology of health and illness in Turkey. In the following years above mentioned names have continued to study in the field of sociology of health and illness.

The number of articles and books publications have increased in the field in the 2000s. In addition to this situation health sociology began to be lectured in the sociology departments. For this reason certain content of health sociology books are based on the given courses in the universities. The leading/major concern of this type of works consists of introducing the main concepts of health and illness, outlining the phenomenon of health and illness's interaction with cultural, economic and social factors. Therefore in some of these books, the sociology of health and illness is not a major issue. Health and illness issues are mentioned very briefly in these books. On the other hand the articles discussed health issues in a wide perspective. The article not only introduced the preliminary topics but also analysed original and interesting issues in 2000s. These issues can be listed as follows: health and social structure, phenomenon of health and illness, relation physicians and patients, health and social factors of factor, inequalities and social facts of Turkey, body and health, religion and health, media and health, applied researches about cancer, diabetes etc., diseases such as obesity, anorexia, alternative medicine, smoking and alcohol consumption in young people.

In the 2000s thesis about sociology of health and illness also increased. Main themes of the sociology of health and illness thesis's are focused on applied sociology. Although there were varieties of themes, there were also

some common themes. We can list these common themes as follows: modern and traditional medicine, health and illness systems and attitudes in rural and urban areas, the cultural affects, which changes health and illness phenomenon, inequalities and health policies. In addition other themes were such these: culture of fear and health, health news, social deviation, menopause and social affects, in vitro fertilization and local culture, chronic diseases and social affects.

As mentioned before health sociology began to be lectured in the sociology departments in 2000's. Sociology of health and illness is being thought at 24 universities' sociology department's academic program as an elective course. Although those courses named different, they have similar content. Some of them can be listed as follows: health and illness sociology, health sociology, health and body sociology, medical sociology, health and medical sociology, globalization and health, understanding health and treatment.

As we mentioned above this paper aims reviewing the foundation, development and current situation of sociology of health and illness in Turkey. This aim is put through by an analysis of books, articles, course contents concerning of sociology of health and illness. The following conclusions were reached about the current position of the field:

- Despite the increasing interest about sociology of health and illness, studies are still limited in Turkey.
- Publications about sociology of health and illness are limited.
- Institutions about sociology of health and illness are limited.
- Health has been studying as an interdisciplinary field. So that there are variety of researchers to whom it is difficult to have a common terminology.

Considering all of these issues we may say that sociology of health and illness is not at the required level in Turkey.

Keywords: Sociology, Sociology of Health and Illness, Health Sociology in Turkey, Health, Sickness

Kaynakça | References

- Adak, N. Ö. (2002). *Sağlık sosyolojisi kadın ve kentleşme*. İstanbul: Birey.
- Adak, N. (2010). Çağın vebası AIDS: HIV/AIDS'e ilişkin damgalama ve ayrımcılık. *Ethos*, Sayı 2, s.1-15. 09.09.2014, <http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/Ethos-7%20AIDS.pdf>
- Adak, N. (2011). Sosyal bir kurum olarak sağlık. S. Güçlü (Ed.). *Kurumlara Sosyolojik Bir Bakış* içinde, (s. 335-371). İstanbul: Kitabevi.
- Ağartan, T. İ. (2011). Metalaşma ve sağlıkta dönüşümün sınırları: Türkiye örneği. Özbay ve ark. (Ed.). *Türkiye'de neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye'de beden, sağlık ve cinsellik* içinde (s. 31-44). İstanbul: Metis.
- Akbal, A. (2008). Sağlığın değişen anlamı. A. Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 39-76). Ankara: Phoenix.
- Akşit, B. ve Akşit, B. (1994). *Community participation in primary health care: an anthropological research in a squatter housing district of Antalya*. Ankara: UNICEF.
- Akşit, B. ve Akşit, B. (1989). Socio-cultural determinants of infant and child mortality. *Social Sciences and Medicine*, vol.28, No.6, s. 571-579.
- Akşit, Belma. (1991). Türkiye'de bebek ve çocuk ölümlerinde anne eğitiminin rolü. *Toplum ve Bilim*, 51-52, s. 117-127.
- Akşit, Belma. (1995a) Toplum, kültür ve sağlık, M. Bertan ve Ç. Güler (Ed.). *Halk sağlığı* içinde (s. 13-26). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Akşit, Belma. (1995b). Sosyal çalışma ve toplum sağlığı. M. Bertan ve Ç. Güler (Ed.). *Halk sağlığı* içinde (s.490-496). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Akyollu, I. (1994). *Hemodiyalize bağlı hastaların tıp sosyolojisi açısından incelenmesi*. Basılmamış Doktora Tezi, Tülin İçli (Dan.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Albal, A. (2010). *Sağlık alanında risk ve korku kültürünün sosyolojik analizi: Domuz gribi örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aytül Kasapoğlu (Dan.). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Alpar, D. B. (1997). *Women and health: quality of life*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Ecevit (Dan.). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Aslantürk, H. (2012). *Türkiye'de biyo-iktidar açısından sağlık hizmetleri ve kadın*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Osman Konuk (Dan.). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Aycan, N. (2002). *Sağlık yüksekokulları için sağlık sosyolojisi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı.
- Aydın, F. (2008). Türkiye'de HIV/AIDS'li olmak. A. Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 77-94). Ankara: Phoenix.
- Bakacak, A. G. (2008). *Normal/patolojik ayrımı çerçevesinde akıl hastalığı'na bakışa ilişkin niteliksel bir araştırma*. Basılmamış Doktora Tezi, Aslıhan Ögün Boyacıoğlu (Dan.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Baloğlu, B. (2006). *Ekonomik ve sosyolojik bakış açısıyla sağlık ve hastalık*. İstanbul: Der.

Baran, A., G.; Demir, N., Ö. ve Ulusoy, D. (2004). A sociological analysis on eating disorders among anorexia and bulimia nervosa patients and primary school and university students as risk groups in Turkey III: media, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, s. 31-42.

Bayyığıt, M. (2003). Sağlık/Din Sosyolojisi, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16, s. 13-18.

Belek, İ. (2001). Sağlıkta eşitsizlik. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 59-70.

Beşirli, H. (2007). Gençlerin alkol tüketim davranışları ve bu davranışlarını etkileyen faktörlerin sosyolojik analizi. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı 35, s. 85-118.

Biri, İ. (2009). *Modern batı tıbbının epistemolojik dayanakları üzerine sosyolojik bir inceleme*. Basılmamış Doktora Tezi, Aylin Görgün Baran (Dan.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Blackwell, E., (1902). *Essays in medical sociology*. Volume I-2, London: Ernest Bell.

Bloom, S. W. (2002). *The word as scalpel: a history of medical sociology*. New York: Oxford University Press.

Bozok, N. (2011). Biyoiktidara özgü bir özne(l)leşme pratiği olarak popüler sağlıklı yaşam söylemi. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 122, s. 37-52.

Cirhinlioğlu, Z. (2001). *Sağlık sosyolojisi*. Ankara: Nobel.

Çırpıcı, E. (2010). *Türkiye’de kamu sağlık hizmetlerinde 1980 sonrası uygulanan neo-liberal ekonomi politikalarının sağlık personeli istihdamı üzerindeki etkileri: sözleşmeli sağlık personeli istihdamının eleştirel bir değerlendirmesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Özlem Balkız (Dan.). Aydın: Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Demez, G. (2012). Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 1, s. 512-532.

Dikmen, A. (2001). Yaşamak ya da ölmek: kimin kararı?. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 125-128.

Dirican, R. (1990). *Toplum hekimliği (halk sağlığı) dersleri*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.

Doğan, M. S. (2001). Sağlık sosyolojisi açısından Türkiye’de sağlık planlaması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2) 7-9, s. 86-100.

Ekinci, M. (2011). Şifayı meydanlarda, siyaseti internette aramak: Türkiye’de yeni hasta örgütlenmeleri. Özbay ve ark. (Ed.). *Türkiye’de neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye’de beden, sağlık ve cinsellik* içinde (s. 94-110). İstanbul: Metis.

Elbek, O. (2011). Sağlıkta neoliberal iktidar ve ötekiler: “içeri”si ve verem. Özbay ve ark. (Ed.). *Türkiye’de neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye’de beden, sağlık ve cinsellik* içinde (s. 59-72). İstanbul: Metis.

Elbek, O. (2013). *Kapitalizm Sağlığa Zararlıdır*, İstanbul: Hayykitap.

Elmacı, N. (1976). Diyarbakır kentinin üç farklı köysel grubunda doğumla ilgili değer ve tutumlar. Basılmamış doktora tezi, Diyarbakır: Diyarbakır Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Kürsüsü (Sosyal antropoloji kürsüsü)

- Eratalay, E. (2008). Diyabetle yaşamak. A. Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 95-110). Ankara: Phoenix.
- Erbaydar, T. (2001). Sağlık: kimin için?. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 49-58.
- Eren, N. ve Öztekin, Z. (1995). Halk sağlığının gelişmesi. M. Bertan ve Ç. Güler (Ed.). *Halk Sağlığı* içinde (s. 1-12). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Ergun, A. D. ve Ergun, C. (2009). Türkiye’de aile hekimliği uygulaması ve kadınlara etkileri. (05-07 Mart) *Disiplinlerarası kadın çalışmaları kongresi bildiri kitabı*, III. Cilt, Sakarya Üniversitesi Basımevi: Sakarya, s. 175-182.
- Erol, M. (2011). Neoliberalizmin ikinci baharı: Türkiye’de menopozun toplumsal inşası. Özbay ve ark., (Ed.). Türkiye’de neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye’de beden, sağlık ve cinsellik içinde (s. 133-150). İstanbul: Metis.
- Ersoy, T. (2001). Tıp ve yabancılaşma. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 71-76.
- Ertong, G. (2008). Hepatiti yaşamak. A. Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 111-136). Ankara: Phoenix.
- Ertong, G. (2011). *Sağlık sisteminde hekim hasta ilişkisi ve güven unsuru*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Aytül Kasapoğlu (Dan.). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eskin, M. ve Sarban, S. (2001). Ötenazi, hekimler bu konuda ne diyor?. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 129-136.
- Foucault, M. (2001). Kliniğin doğuşu’na önsöz. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 119-124.
- Gençler, A. (1974). *Diyarbakır ve çevresinde sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerini etkileyen toplumsal ve kültürel faktörler*. Basılmamış Doktora Tezi, Diyarbakır: Diyarbakır Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Kürsüsü.
- Güler, M. (2001). Sosyo-kültürel etkenler ve kadının ruh sağlığı: Karanfilköy ve Küçükarmutlu kadınları. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 93-98.
- Günler, O. E. (2011). *Hemodiyaliz hastalarında hastalığa bağlı toplumsal rol değişimi beklenti ve sorunları: bir sağlık sosyolojisi çalışması*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ramazan Yelken (Dan.). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Gürbilek, N. (1989). İktidarın sağlığı. *Defter Dergisi*, Sayı 8, s. 38-44.
- Gürsoy, A. (2001). Günümüz Türkiye’sinde halk sağlığının sosyal bilimci olarak değerlendirilmesi. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 137-151.
- Gürsoy, A. (2001). Sağlık ve sosyal antropoloji: çocuk sağlığının kültürel boyutları. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 11-22.
- Hollingshead, A. (1973). Medical sociology: a brief review. *Health and Society*, 51-4 s. 531-442.
- Işık, İ. E. (2001). Batı toplumunda rasyonelleşme tımarhanelerin ve “homo-medicus’un doğuşu. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 39-48.
- Işık, İ. E. (2004). *Gen-Politik*. İstanbul: Bağlam.
- Jefferys, M. (1996). The development of medical sociology in theory and practice in Western Europe 1950-1990. *European Journal of Public Health*, Vol. 6, No. 2, s. 94-98.

Kalındemirtaş, M. (2010). *Geleneksel tıbbın halk üzerindeki etkisi, Adıyaman ili ören köyü örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Karakuş, E. (2013). *Gazetelerdeki sağlık haberleri: yaşamın tıbbileştirilmesi, sağlığın bireyselleşmesi ve tüketim üçgeninde kadın*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hülya Yüksel (Dan.). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Kasapoğlu, A. (1982). *Sağlık örgütlerinde personelin sosyal ilişkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

Kasapoğlu, A. (2001). Güncel sosyal sorunlar ve sağlık. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 11-22.

Kasapoğlu, A. (2008). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık*. Ankara: Phoenix.

Kasapoğlu, M. A. (1992). *Tıp eğitimi: uygulamalı sosyolojik bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Kasapoğlu, M. A. (1999). *Sağlık sosyolojisi: Türkiye'den araştırmalar*. Ankara: Sosyoloji Derneği.

Kaya, İ. (2012). *Kültür, sağlık ve din Gürün (Sivas) ve çevre köylerinde sağlık-hastalık kültürü üzerine bir din sosyolojisi araştırması*. Basılmamış Doktora Tezi, Ünver Günay (Dan.). Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi Bilim Dalı.

Kaya, İ. (2013). Klasik sosyolojide beden problemi ve birer bedensel deneyim olarak sağlık-hastalık çözümlenmeleri. *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: I, Sayı:1, s. 117-131.

Kaya, M. (2001). Eski Türk inanışlarının Türkiye'deki halk hekimliğinde izleri. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 81-92.

Kaya, M. (2010). *Sağlık felsefesi çerçevesinde anestezi ve cerrahi birimlerde hasta savunuculuğu tutumlarının belirlenmesi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ayşe Canatan (Dan.). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü.

Kaya, Ş. Ş. (2011). Televizyonda kadın, sağlık ve hastalık. *Sosyoloji Derneği Türkiye Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, s. 118-150.

Kendall, P. L. ve Merton, R. K. (1958). *Medical education as a social process, patients, physician and illness*. E. G. Jaco, Glencoe: Free Press.

Kendall, P. L. ve Reader, G. G. (1972). Contribution of sociology to medicine, Freeman ve ark. (Ed.). *Handbook of medical sociology* içinde, New Jersey: Prentice Hall.

Kıroğlu, F. G. (2005). *Menopoz döneminin kadının sosyal ilişkilerine olan etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aytül Kasapoğlu (Dan.). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kızılçelik, S. (1995a). *Kırsal kesim ve kentsel kesimdeki sağlık sisteminin sosyolojik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Vildan Akan (Dan.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Kızılçelik, S. (1995b). Postmodernizm ve alternatif tıp I. *Birikim Dergisi*, 80, 38-47.

- Kızılçelik, S. (1996a). *Türkiye'nin sağlık sistemi: bir medikal sosyoloji denemesi*. İzmir: Saray Kitabevi.
- Kızılçelik, S. (1996b). Postmodernizm ve alternatif tıp II. *Birikim Dergisi*, 81, 66-73.
- Kızılçelik, S. (1996c). Geleneksel iyileştiriciler. *Birikim Dergisi*, 83, s. 76-83.
- Kocaman, F.Ö. (2008). Kronik böbrek yetmezliği: böbrek hastalarının yalnızlaşması ve sosyal yaşamdan izole olması. A. Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 137-166). Ankara: Phoenix.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. O. Akınbay ve D. Kömürcü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- McIntire, C. (1894). The importance of the study of medical sociology. *Bulletin of the American Academy of Medicine*, No:19-February, s. 425-434.
- Merton, R. K.; Reader, G. G. ve Kendall, P. (1957). *The student-physician: introductory studies in the sociology of medical education*. Oxford: Harvard University Press.
- Muslu, G.K. ve Bolışık, B. (2007). Çocukluk çağı obezitesine sosyolojik bir bakış. *Sağlık ve Toplum*, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı, Yıl:17, Sayı:3, s. 17-24.
- Mutlu, B. (2009). *The local culture of in vitro fertilization in Turkey: women's narratives of "test-tube baby" technologies / In vitro fertilizasyonun Türkiye'deki yerel kültürü: kadınların tüp bebek teknolojileri anlatıları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Meltem Ahıska (Dan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Mutlu, B. (2011). Türkiye'de "üremeye yardımcı" teknolojiler: kadınların tüp bebek anlatıları. Özbay ve ark. (Ed.). *Türkiye'de neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye'de beden, sağlık ve cinsellik* içinde (s. 73-93). İstanbul: Metis.
- Nalçacı, E., Hamzaoğlu, O. ve Özalp, E. (2006). *Eleştirel sağlık sosyolojisi sözlüğü*. İstanbul: Nazım Kitaplığı.
- Odabaş, Z.Y. (2008). Kronik bronşit ve astım: hasta çocuk ve yakınlarının yaşam kalitesi. A. Kasapoğlu, (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 167-190). Ankara: Phoenix.
- Oskay, Ü. (1993). Medikal sosyolojide bazı kavramsal açıklamalar. (*Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 4, s. 89-140.
- Özarslan, A. D. (2009). Kadın hastaların doktorlarla karşılaşması. (05-07 Mart) *Disiplinlerarası kadın çalışmaları kongresi bildiri kitabı*, III. Cilt, Sakarya Üniversitesi Basımevi: Sakarya, s. 165-174.
- Özbay, C.; Terzioğlu, A.; Yasin, Y. (2011). *Türkiye'de neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye'de beden, sağlık ve cinsellik*. İstanbul: Metis.
- Özçelik, N. (2001). *Sağlık-hastalık sistemi ve kadın*. Basılmış Doktora Tezi, Önal Sayın (Dan.). İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Özdemir, Ş. (2006). Doktorların toplumsal imajı: Afyon ilinde bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, s. 179-191.
- Özen, S. (1993). Sosyolojide bir alan: sağlık sosyolojisi ve sağlık-toplumsal yapı ilişkileri. (*Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 4, s. 73-88.

Özen, Y. (2000). *Health policy in Turkey*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Ecevit (Dan.). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Özen, Y. (2008). *Health and illness experiences among the urban poor: the case of Altındağ*. Basılmamış Doktora Tezi, Helga Rittersberger-Tılıç (Dan.). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü.

Özer, N. (1998). *Hastalık durumunda toplumsal ilişki ağının yapısı ve işlevi (Ankara üniversitesi İbn-i Sina hastanesi hemodiyaliz ünitesi hastalarına toplumsal ilişki ağı-evreler modeli uygulaması)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, M. Aytül Kasapoğlu (Dan.). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, N. ve Kasapoğlu, A. (2002). Hastalık durumunda toplumsal ilişki ağının yapısı ve işlevi. *Sağlık ve Toplum*, N:3, s. 37-45.

Özerkmen, N. (2004). Ergenlerde sigara içme davranışını etkileyen faktörlerin sosyolojik analizi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1, s. 77-106.

Özsan, G. (2001). Geleneksel ve modern tıp üzerine. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 77-80.

Parsons, T. (1951). Illness and the role of the physician: a sociological perspective. *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol 21(3), s. 452-460.

Parsons, T. (1975). The sick role and the role of the physician reconsidered. *The Milbank Memorial Fund Quarterly. Health and Society*, Vol. 53/3, s. 257-278.

Parsons, T. (2001). Günümüz Türkiye'sinde halk sağlığının sosyal bilimci olarak değerlendirilmesi. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 99-107.

Parsons, T. (2001). Sağlık ve hastalık: sosyoloji bir eylem perspektifi. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 99-108.

Rathke, L. Ş. (2011). *Dünden kalanlar Türkiye'de hemşirelik ve GATA TSK sağlık meslek lisesi örneği*. İstanbul:İletişim.

Sağlık için Sosyal Bilimler Derneği Tüzük. (t.y.). 03 Kasım 2014, <http://sasbil.org/tuzuk>

Sarı, Ö., Atılgan, G. (2012). *Sağlık sosyolojisi: hastalık ve sağlığa ilişkin kavramsal tartışmalar*. Konya: Karatay.

Sentürk, B. (2008). Sağlık ve hastalık ikileminde hamilelik durumu. A. Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 221-248). Ankara: Phoenix.

Sezgin, D. (2011). *Tıbbileşen yaşam bireyselleştirilen sağlık: çelişkiler, alternatifler ve sağlık iletişimi*. İstanbul: Ayrıntı.

Straus, R. (1957). The nature and status of medical sociology. *American Sociological Review*, Vol. 22/2, s. 200-204.

Surat, M. E. (1993). *Medikal sosyoloji açısından endüstri meslek-çevre hastalıklarına ilişkin bir değerlendirme*. Basılmamış Doktora Tezi, Nihat Nirun (Dan.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sümer, E. (2007). *The transformation of health policies in Turkey as part of the European integration: the case of cause of death statistics*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aykan Erdemir (Dan.). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Şahin, H. (2008). Menopoz bir başlangıç mı yoksa sonlanış mıdır: farklı kadınların menopoz deneyimleri. A. Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 191-220). Ankara: Phoenix.

Şavran, T. G. (2010). *Toplumsal eşitsizlikler ve sağlık: Eskişehir'de sosyolojik bir araştırma*. Basılmamış Doktora Tezi, Nadir Suğur (Dan.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Tekin, A. (2007). *Sağlık-hastalık olgusu ve toplumsal kökenleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Metin Özkul (Dan.). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Terzioğlu, A. (1998). Turkish medical doctors: historical experience and self-narratives. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ayşe Öncü (Dan.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Terzioğlu, A. (2007). *Experiencing and explaining cancer: a critical study of Turkish modernity through the cancer patients' illness narratives*. New York: The City University of New York, Cultural Anthropology.

Terzioğlu, A. (2011). Küreselleşme, kanser ve hastalık anlatıları: bilinçli/bilinçsiz hastadan biyolojik vatandaşlığa geçiş. Özbay ve ark. (Ed.). *Türkiye'de neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye'de beden, sağlık ve cinsellik* içinde (s. 111-132). İstanbul: Metis.

Toksabay, B. (2010). *The health right of refugees in Turkey/Türkiye'deki mültecilerin sağlık hakkı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ayka Erdemir (Dan.). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Toprak, G. (2008). Bir kronik hastalık olarak MS. A. Kasapoğlu (Ed.). *Madalyonun iki yüzü: hastalık ve sağlık* içinde (s. 249-276). Ankara: Phoenix.

Turner, B. S. (2001). Kapitalizm, sınıf ve hastalık. *Toplumbilim Dergisi*, Sayı:13, s. 109-118.

Turner, B. S. (2002). *Regulating bodies: esssay in medical sociology*. London and New York: Routledge.

Turunç, M. N. (1998). *Geleneksel tıbbın halk üzerindeki etkisi: Karapınar köyü örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacı Duran (Dan.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Türkdoğan, O. (1965). Türk köy sosyolojisine yardımcı olması bakımından, medikal sosyoloji, saha ve problemleri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı:6, s. 45-59.

Türkdoğan, O., (1991). *Kültür ve sağlık-hastalık sistemi, Doğu'da bir kasabanın tıbbi sosyoloji açısından incelemesi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Warbasse, J. P. (1909). *Medical sociology*. New York: D. Appleton.

Yasin, Y. (2011). Taammüden öldüren moda: kot kuşlama ve silikozis. Özbay ve ark. (Ed.). *Türkiye'de neoliberalizm ve mahremiyet: Türkiye'de beden, sağlık ve cinsellik* içinde (s. 45-58). İstanbul: Metis.

Yaşar, M. R. (2003). *Depresyonun sosyolojik açıdan incelenmesi: Elazığ örneği*. Basılmamış Doktora Tezi, Prof. Dr. Halil Narman (Dan.). Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Yeşilşerit, A. (2012). *Sağlık kültürünün oluşumunda sağlık haberlerinin yeri: sağlık muhabirleri ve İstanbul'da iki farklı sosyo-ekonomik yapıdaki mahallede yaşayanlarla ya-*

pılan araştırma. Basılmamış Doktora Tezi, Belma T. Akşit (Dan.). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı.

Yıldız, Y. (2009). *Memur sendikalarının Türkiye'nin AB üyeliğine bakışı (sağlık sendikaları örneği)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fethi Güngör (Dan.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.

Yılmaz, B. (2009). *Sağlık felsefesinde bir problem: hasta-hekim ilişkisinde yaşlı hastaların durumu*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ayşe Canatan (Dan.). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü.

Yurdakul, G. (1998) *Female body and its representation in medicine: a case study of gynecology*. Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Ecevit (Dan.). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.